

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Helen Kivi

TARTU UUE TEATRI JA VANEMUISE LAVASTUSTE TUTVUSTUSTE
ŽANRIANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja Riina Reinsalu (PhD)

Tartu 2021

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Turundus teatrivaldkonnas	6
2. Žanr ja žanrianalüüs	9
3. Veenmine kui suhtlusfunktsioon.....	13
4. Materjal	16
5. Meetod.....	18
6. Lavastuse tutvustuse kirjutamine kui protsess	21
7. Käikude ja sammude analüüs.....	24
7.1. Temaatika	26
7.2. Kontekst	28
7.3. Süžee	31
7.4. Praktiline teave.....	33
7.5. Teave lavastaja kohta	34
7.6. Tunnustus	36
7.7. Hinnang	38
8. Retoorilised võtted lavastuste tutvustustes.....	42
Kokkuvõte	49
Kirjandus	52
Summary	56
Lisa 1. Korpuses esinenud lavastuste tutvustuse pealkirjad koos koodi ja aastaga	59
Lisa 2. Tartu Uue Teatri lavastuse „Lumeilm“ tutvustus koos visuaaliga.....	62
Lisa 3. Vanemuise lavastuse „Pangarööv“ tutvustus koos visuaaliga	63

Sissejuhatus

Kultuuriorganisatsioonid peavad pöörama tähelepanu turundusele, et meelitada ligi publikut. Sealjuures on veebileht tähtis vahend, mille kaudu anda publikule teada oma kultuuritoote omadustest ja hüvedest (Kolb 2005: 178). Kui inimesel tekib huvi minna teatrisse, siis hakkab ta otsima lisateavet, mida ja kuhu vaatama võiks minna. Üks esimesi kohti, kus ta saab informatsiooni teatris mängitavate lavastuste kohta, on teatri veebileht, millel olevad lavastuste tutvustused annavad esmase teabe lavastuse sisu kohta. Potentsiaalse vaataja otsus võib sõltuda näiteks sellest, kes lavastuses mängivad, millest lavastus räägib, kes on lavastaja, kas lavastus on saanud auhindu, mida kriitikud arvavad. Lavastuse tutvustus on tekst, mis ühest küljest annab edasi lavastuses toimuvat, kuid teisest küljest ka tekitab huvi, soovitab ja kiidab seda.

Üks viis lavastuste tutvustusi analüüsida on žanrianalüüsi raamistikus. Žanrianalüüsi kasutamine teoreetilise-metoodilise raamistikuna annab võimaluse mõista, kuidas teatud rühm tekste omavahel sarnanevad ja millistest valikutest nende tekstide loomisel lähtutakse. Kuigi žanrianalüüsi raames on tekstiuurijad üle maailma käsitlenud mitmesuguseid žanre (nt kaanetekste), millel on olemas ka teatav ühisosa lavastuste tutvustustega, ei ole mulle teadaolevalt lavastuste tutvustustele eraldi uurimusi pühendatud. Uuritud on vaid teatrite veebilehtede multimodaalsust (vt Rusňáková 2018, Cigánková 2015). Kuigi ka Eestis on žanr liigituskategooriana pärvinud tähelepanu, on sellealaseid uurimistööd siiski vähe. Selle teemaga on kõige rohkem tegelenud Riina Reinsalu, kes uuris oma doktoritöös juhendavaid haldustekste žanriteoreetilises raamistikus (vt Reinsalu 2019). Lisaks on selles vallas valminud ka mõni lõputöö (vt Tammeorg 2019, Šmidt 2020) ja artikkel (vt Tragel, Habicht 2021).

Siinse magistritöö eesmärk on Tartu Uue Teatri ja Vanemuise lavastuste tutvustuste analüüsi kaudu välja selgitada vaatlusaluste tekstide struktuur ja keelekasutus, et teha laiemaid üldistusi lavastuse tutvustuse kui žanri kohta. Töö teemani jõudsin soovist ühendada oma bakalaureuseõppe eriala, milleks oli teatriteadus, ning oma praegune eriala. Samuti huvitab mind kitsamalt žanrianalüüs, sest see võimaldab tekste sügavamalt tundma õppida.

Eesmärgi täitmiseks otsin vastuseid järgmistele küsimustele.

- Kuidas lavastuste tutvustused valmivad?
- Mis osadest vaatlusalused tutvustused koosnevad ja kuidas on need keeleliselt vormistatud?
- Millised erinevused ja sarnasused ilmnevad Vanemuise ja Tartu Uue Teatri lavastuste tutvustuste struktuuris?
- Millised on peamised retoorilised võtted, mis lavastuste tutvustustes esinevad?

Töö korpus koosneb 132 lavastuse tutvustusest, millest 72 on Tartu Uue Teatri ja 60 Vanemuise tekstid. Tartu Uue Teatri tekstid pärinevad aastatest 2008–2021, Vanemuise tekstid aastatest 2012–2021. Tekstide analüüsimisel võtsin aluseks John Swalesi loodud, kuid Sunny Hyoni edasi arendatud žanrianalüüsi meetodi. See tähendab, et kodeerisin tekstid käikudeks ja sammudeks ehk retoorilisteks üksusteks, mis täidavad kindlat suhtluseesmärki. Seejärel analüüsisin käikude keelelisi tunnuseid. Peale selle tegin intervjuu Marie Kliimani ja Ivar Põlluga, kellest esimene on Tartu Uues Teatris kumulooja ja teine loovjuht, ning Anu Tontsiga, kes töötab Vanemuises kirjandusala juhi ja dramaturgina.

Esimene peatükk keskendub turundusele teatrites ja kirjeldab, kuidas veebiturundus on muutunud üha tähtsamaks. Puudutan tähelepanumajanduse mõistet ning avan, kuidas teatrid oma imagot kujundavad. Teises peatükis käsitlen žanri ja žanrianalüüsi mõistet ning tutvustan lähemalt erialase inglise keele (English for Specific Purposes, ESP) koolkonda. Töös pean asjakohaseks mainida ka multimodaalsuse mõistet, sest lavastuste tutvustused on ümbritsetud erinevatest modaalsuse liikidest – teisisõnu tekstilistest, kuuldelistest ja visuaalsetest vahenditest, mis loovad tähendusi. Kolmandas peatükis on ülevaade veenmisfunktsioonist tutvustavates tekstides ning näiteid varasematest uurimustest.

Tulemuste esimeses osas analüüsin intervjuusid, et anda aimu sellest, kuidas tutvustused ilmuvad ja valmivad ning milline on oma olemuselt Tartu Uus Teater ja milline Vanemuine. Teises osas olen žanrianalüüsi raames teinud induktiivse ehk andmetest

lähtuva kvalitatiivse sisuanalüüsi. Kirjeldan ja selgitan koos näidetega kõiki käike ja samme eraldi ning iseloomustan kategooriate keelelisi vahendeid. Kolmandas osas keskendun tekstides esinenud retoorilistele võtetele.

Täna oma juhendajat Riina Reinsalut, kes on mind järjepidevalt aidanud ja suunanud. Samuti täna Marie Kliimani, Ivar Põllut ja Anu Tontsi, et nad nõustused intervjuudega.

1. Turundus teatrivaldkonnas

Tänapäeva infopaljususe juures on turundusel ja kommunikatsioonil väga suur mõju. See puudutab tugevalt ka kultuurivaldkonda, sh teatreid, sest kultuurisündmuste paljususes tuleb leida kõigil viise, kuidas silma jääda, esile tõusta ning leida oma vaatajaskond. (Maimik 2012: 57). Kuna kultuuriorganisatsioonid konkureerivad publiku pärast ning tehnoloogia võimaldab informatsiooni saada kiirelt ja lühidalt, tuleb asutustel läbi mõelda, kuidas publikule kultuuri esitada ning miks just sellises formaadis (Kolb 2005: 67).

Infoküllastunud majanduses on üks olulisemaid ressursse tähelepanu – tähelepanu publikult, sponsoritelt, avalikkuselt ja muudelt sihtrühmadelt, kes võiksid teatrit toetada ja panustada etenduskunstide jätkusuutlikkusse (Besana jt 2018: 20). See viib mõisteni *tähelepanumajandus (attention economy)*, mis käsitleb tähelepanuvõimet kui majanduslikku ressursi. *Tähelepanumajanduse* põhilised küsimused on, kuidas saada ja kuidas hoida tarbija tähelepanu. (Davenport, Beck 2001: 3) See, et tähelepanu on majandusressurss, kinnitavad ka kommunikatsioonitehnoloogia levik ja sotsiaalse võrgustiku intensiivne kasutamine viimasel kümnendil. Võimalus infot toota on piiritu, samas kui selle omastamise võime on limiteeritud. Seega on informatsioonitootjad eelkõige huvitatud tähelepanu köitmisest, mis juhib tõdemuseni, et tähelepanu on tõhusa reklaami oluline osa ning see on vajalik tarbija mõjutamiseks. (Besana jt 2018: 21–23)

Thomas Davenport ja John Beck (2001: 2) on öelnud, et tähelepanu püüdmiseks on oluline töötada mitmel tasandil, sest tarbija tähelepanu on oma olemuselt põgus. See tähendab, et turundus- ja kommunikatsiooninimesed peavad püüdma saavutada atraktiivse positsiooni ning seda ka hoidma, teades, et inimese tähelepanuvõime on piiratud. Selle kasvav väärtus paneb turundajad üha enam mõtlema, kuidas odavalt tähelepanu „osta“ ning seda tõhusalt kasutada. (Besana jt 2018: 23)

Teatrite juures on oluline aspekt imago kujundamine. Näiteks oli Teater NO99 silmapaistev oma erilise imago kujundamise poolest – teater oskas meedia aktiivsust osavalt ära kasutada. Väiksematel teatritel on end lihtsam määratleda ning end seeläbi ka

turundada, kasutades moodsamaid vahendeid ja võimalusi. Suured teatrid on jäänud pigem üldiste ja traditsiooniliste võtete juurde, sest ka repertuaar on neis teatrites laiemale vaatajaskonnale mõeldud. Samas raskendab see jällegi ühtse kuvandi loomist. Teatri imago kujunemisele aitab kindlasti kaasa ka publik. Väiksemad teatrid saavad suunata oma turunduse ja kommunikatsiooni kitsale sihtrühmale, mis hakkab kujundama ka teatrite nägu. Suured teatrid aga peavad arvestama laia sihtrühmaga, sest muidu kaotavad nad osa oma publikust ning seeläbi ka tulust. Üheks heaks sihtrühma laiendamise näiteks on Rahvuskooper Estonia, kes võttis ühel hetkel enda südameasjaks noorema publiku. Loodi rohkem lavastusi noortele ning erinevaid huvitavaid haridusprojekte, mis viis rohkem noori Rahvuskooper Estoniasse. (Maimik 2012: 66)

Lavastuste puhul on tähtis hakata potentsiaalses publikus juba varakult huvi tekitama – viia nendeni põnevaid eellugusid, intervjuusid, foto- ja videomaterjali. Huvitav on alati seal, kus midagi toimub. Tulemuslikum on see, kui turundaja püüab aimata, mis toimub inimese peas, mitte rahakotis, ning vaatab seda kui midagi enamat, mitte puhtalt majanduslikku projekti (Maimik 2012: 61). Eesti Draamateatri avalike suhete juht Tanel Tomson on öelnud: „Teatrite reklaam ei ole tüki vägisi mahamüümine, vaid selle tutvustamine. Veidi abstraktsema märgisüsteemi kaudu antakse vaatajale aimu, mis teda ees ootab.“ (Laks 2007)

Peale selle on teatrite reklaamimisel üha tähtsamaks muutunud veebiturundus: nii veebilehed kui ka sotsiaalmeedia platvormid. Turundamine sotsiaalmeedias on viis õppida tundma oma vaatajaskonda, püüda nende tähelepanu ja saada toetust – need on olulised teatrite eluspüsimiseks. Veebiturundus aitab teatritel suurendada teadlikkust oma tegevuste kohta ning muuta lavastused meediasündmusteks. (Besana jt 2018: 25) Eriti oluline on veebiturundus noorema publiku saamiseks, sest noored on moodsa eluviisiga ja internet on selle lahutamatu osa. See on ka põhjus, miks veebilehed peavad olema atraktiivsed, innovaatilised ja isikupärased.

Etenduskunstiasutuste veebiturundamisel täidetakse kolme peamist eesmärki: pakutakse publikule rohkem teavet programmide ja tegevuste kohta, võimaldatakse selliseid tehinguid nagu piletite ostmine või asutustele annetamine ning edendatakse

institutsioonide ja publiku kahepoolset suhtlemist (Turrini 2012: 476). Turrini jt (2012: 482) leiavad, et veebi kaudu nii tugevdatakse, edendatakse ja hoitakse juba olemasolevaid kui ka luuakse uusi suhteid teatri külastajate ja asutuse vahel. Ciceo (2012: 33) kirjutab, et inimesed kasutavad teatrite veebilehti, et saada rohkem infot lavastuse kohta, nt mida on öelnud kriitikud, kas lavastus on saanud auhindu. Mõne teise jaoks on jällegi tähtis lavastuse teema või aspekt, et autor on väga tuntud (nt Shakespeare, Tšehhov). Need kõik näitavad mingisugust kvaliteedimärki. Veebilehti kasutavatel teatrikülastajatel on rohkem võimalusi teabe kättesaamiseks ja sellest tulenevalt ka lihtsam leida enda maitsele sobiv lavastus.

Siinjuures on oluline rõhk ka lavastuste tutvustustel, sest enne pileti ostmist tahab vaataja kindlasti teada, mille peale ta oma raha kulutab (eriti tänapäeval, kui teatripiletite hinnad on võrdlemisi kallid). Lavastuste tutvustused annavad esimese teabe sisu kohta, mistõttu on oluline uurida, kuidas on informatsiooni edasi antud ja potentsiaalses vaatajas huvi tekitatud ning mida on selleks tehtud, et jõuda võimalikult paljudeni, olles samal ajal omanäoline ja eristav. Üks võimalus, kuidas uurida lavastuste tutvustusi ja leida vastus nendele küsimustele, on analüüsida neid žanrianalüüsi raamistikus.

2. Žanr ja žanrianalüüs

Žanr on abstraktne kategooria, mis võimaldab teatud keeleliste vahenditega täita kindlat sotsiaalset eesmärki (Hyland 2002: 114). See on korrapärane vorm, millel on oma tüüpilised jooned ning mille olemasolu tuleneb harjumusest eeldada teatud olukorras kindlat väljendusviisi. Näiteks võib eeldada, et teadlased teavad viisidest, kuidas peaks oma uurimistulemusi edastama, ja poliitikud on õppinud, kuidas peaks pidama valimiskõnet. (Tardy 2013: 54) Seega võib žanre pidada kultuurisidusateks keelekasutusviisideks, mis on aja jooksul välja kujunenud ning meile harjumuspäraseks saanud. Täenduslikumad on jutustamise viisid, kuivõrd sündmus ise, st tekstid seostuvad üksteisega rohkem kui sündmusega. (Kasik 2007: 34–35) See tähendab, et žanrid võivad esineda eri kohtades, kuid neid ühendab eesmärk, sisu, vorm ja/või kontekst (Hyon 2018: 3).

Žanrianalüüs põhineb kahel kesksel eeldusel: sarnase tekstirühma tunnused sõltuvad nende loomise ja kasutamise sotsiaalsest kontekstist ning neid tunnuseid saab kirjeldada, tuues välja, mis seob teksti teiste sarnastega ning millised on teksti loojate valikud ja piirangud. Teksti keskseks osaks on keel, mida peetakse sotsiaalse reaalsuse moodustajaks, sest inividid loovad suhteid ja kogukondi endale teadaolevate süsteemide ja vormide alusel. Seetõttu leiavad žanriteoreetikud, et keelekasutuse keskmeks on osalejad ja nendevahelised suhted ning et iga õnnestunud tekst näitab kirjutaja teadlikkust oma kontekstist ja lugejatest. (Hyland 2002: 114)

Vaatamata üldisele kokkuleppele žanri olemuses, on žanrianalüüsis välja kujunenud eri koolkonnad, nt Sydney koolkond, mis põhineb süsteemfunktsionaalsel lingvistikal (SFL), erialase inglise keele koolkond (ESP), uue retoorika koolkond (Bawarshi, Reiff 2010: 4–5). Koolkonnad erinevad rõhuasetuste poolest: kas fookus on kontekstil või tekstil; kas olulised on tekstide rollid sotsiaalsetes kogukondades või viisid, kuidas need tekstid on kogukondades loodud ja kajastatud (Hyland 2002: 114–115).

Töös lähtun eelkõige erialase inglise keele (English for Specific Purposes, ESP) koolkonna traditsioonist, sest selle esindajad eesotsas John Swalesiga keskenduvad

žanrianalüüsi puhul teksti struktuurile: vaadatakse, mis funktsioone mis tekstiosad täidavad. Samuti lähtutakse arusaamast, et teksti keelelised tunnusjooned on tihedas seoses selle funktsiooni(de) ja sotsiaalse kontekstiga. (Bawarshi, Reiff 2010: 42–43) Algusaegadel oli ESP koolkonna žanriuuringute eesmärk aidata inglise keelt võõrkeelena kõnelejaid žanrite valdamisel (Solin 2011: 125). Tänapäeval on aga kasutusala laienenud, sest žanride kaudu arendatakse ka inglise keelt (ja mistahes muid keeli) emakeelena kõnelevate inimeste kirjutamisoskust. Avaldatud žanriuurimused on mõjutanud õpetamispraktikat – paljud selle ala teadlased on õpetanud žanripõhiseid kirjutamiskursusi ja koostanud õppematerjale (Solin 2011: 125).

ESP koolkonnas keskendutakse tekstide analüüsimisel nende ülesehitusele, mida analüüsitakse Swalesi loodud käikude (*moves*) ja sammude (*steps*) mudeli alusel (Solin 2011: 126). Käigud ja sammud moodustavad žanri struktuuri ja täidavad konkreetseid funktsioone, mis omakorda aitavad saavutada žanri üldisi eesmärke (Hyon 2018: 27). Oluline on pöörata tähelepanu sellele, millised struktuuri- ja keelevelikud tagavad suhtlusolukorras edu. (Solin 2011: 125)

Analüüs lähtub seega žanri skemaatilisest ülesehitusest ja selle leksikaalsetest tunnusjoontest, järgides samal ajal žanri suhtluseesmärki, mille on määranud kindlaks diskursusekogukond, kus seda žanri tavatsetakse kasutada. (Bawarshi, Reiff 2010: 46–47). Swales väidab oma raamatus, et žanrid kuuluvad diskursuskogukondadesse ehk sotsio-retoorilistesse võrgustikesse, mis omavad samu väärtusi ja ideaale. Selliseid kogukondi määratletakse pigem ühiste suhtluseesmärkide kui kogukonna liikmete sotsiaalse tausta kaudu. Diskursuskogukondade liikmed tunnevad kogukonnas kasutatavaid žanre, samas kui uusi liikmeid peetakse „praktikantideks“, kes peavad kohanema vastava diskursuse ootustega. (Swales 1990: 21–32) Näiteks reklaame oskavad paremini luua inimesed, kes on turundus- ja kommunikatsioonivaldkonnaga või kitsamalt reklaamindusega seotud. Ka lavastuste tutvustuste kirjutamisel on hea lähtuda taustteabest. Näiteks kui keegi kirjutab tutvustuse, kus ta avab kogu lavastuse sisu ja ei jäta vaatajale tõlgendusruumi, võiks öelda, et ta ei ole kohanenud diskursuse ootustega.

Kuna diskursusekogukonnale on omane jagada žanriteadmisi, siis üldiselt on žanril ka väljakujunenud nimetus (Johns 1997: 22). Samas esineb ka žanre, mille nimetamine pole nii selge. Ka Swales (1990: 58) on öelnud, et diskursusekogukonnas toodetud nimetus on iseenesest väärtuslik teadmiste allikas, kuid see vajab siiski täiendavat kinnitamist. Ühel žanril võib esineda mitu nime ning mõnd žanrinime kasutatakse tõenäoliselt laiemalt kui teisi. See, kuidas žanri määratleda, sõltub eesmärkidest ning võiks olla seotud sellega, kuidas lugejad žanre tuvastavad. (Chandler 1997: 3)

Kuigi ESP žanrianalüüsi raamistikus on keskendutud eelkõige kirjalikele tekstidele, on aja jooksul uurimuste fookus laienenud, hõlmates ka muid väljendusviise. Praeguses digitaalses maailmas on visuaali roll eriti oluline ning tuleb arvestada, et mitu modaali toimivad ühes semiootilises objektis tervikuna (Paltridge, Starfield 2013: 522–523). Swalesist alguse saanud ESP on hargnenud mitmesse suunda, sealhulgas on kujunenud välja multimodaalne žanrianalüüs.

Kui tavaliselt on žanr oma olemuselt lineaarne ja struktuurne, siis multimodaalsuse korral muutub linearsus problemaatiliseks: kui tekst on mõjutatud eri modaalsustest, esitatakse ka informatsiooni eri rõhuasetustega või muude teksti struktureerimise võimaluste järgi, mis võivad teksti tavapärasest positsioonist erineda. (Bateman 2008: 99) Seega tuleb mõelda sellele, et eri modaalsused toimivad žanri keskkonnana ning need mõjutavad meie visuaalset taju, mis ei järgi rangelt ette määratud mustrit, vaid analüüsib seda keskkonda kui mitut trajektoori võimaldavat ruumilist struktuuri (Hiippala 2014: 113). Üks multimodaalseid keskkondi on veebileht.

Ühelt poolt peab veebileht olema loogiliselt ülesehitatud ja visuaalselt esteetiline, teiselt poolt peab see esitama teavet, olema reklaamiv ja mingil määral ka meelelahutuslik. Multimodaalsuse analüüs võimaldab mõista ja iseloomustada, kuidas toimib eri modaalsuste koosmõju ühe objekti sees. Peale selle võimaldab see aru saada keele, visuaali ja heli kombinatsioonide ning nende funktsionaalsust konkreetsetes kontekstis. (Bateman 2008: 1)

Teatri veebilehtede multimodaalsust on analüüsinud näiteks Veronika Rusňáková (2018: 83), kes tõdes, et teatrid kasutavad multimodaalsete funktsioonide täielikku

valikut: veebilehtedelt võis leida peale fotode ka liikuvaid pilte, videoid, taskuhäälinguid ja isegi otseülekandeid. Verbaalsed ja visuaalsed elemendid mõjutasid üksteist ning aitasid luua tähendust ning kõnetada potentsiaalseid sihtrühmi. Sarnase uurimise on teinud ka Tereza Cigánková (2015: 125), kes näitas, et teatri veebilehtedel kasutatavad värvid on tähtsad ja loovad tähendusi. Näiteks esines sageli punast värvi tähtsate osade esiletõstmiseks. Punane oli üks vähestest erksatest toonidest, mida veebilehel leidis.

Oma töös plaanin visuaali põgusalt kirjeldada, kuid lavastuste tutvustusi ma eraldi multimodaalse teooria raamistikus ei käsitle, sest eesmärk on analüüsida eeskätt kirjalikku osa. Vaatan lavastuse tutvustust kui žanri, mis täidab konkreetset suhtluseesmärki: jagada infot lavastuse kohta ja veenda publikut lavastust vaatama. Kuigi žanril, mida uurin, ei ole püsikindlat nimetust kujunenud, kutsutakse seda tavaliselt suhtluseesmärgist lähtuvalt lavastuse tutvustuseks. Tartu Uue Teatri veebilehel on samuti lavastuste tutvustuste juures kirjas „Tutvustus“. Seetõttu nimetan neid oma töös just nii.

3. Veenmine kui suhtlusfunktsioon

Veenmine on suhtluse lahutamatu osa. Selle eesmärk on muuta või mõjutada käitumist või tugevdada olemasolevaid veendumusi. Veenmine mõjutab olukorda ja sotsio-kultuurilist konteksti, milles see toimub, kuid samal ajal aitab ka see üles ehitada just seda konteksti. Veenda võib nii jutustades, kirjeldades, põhjendades jne, mistõttu ei ole veenval tekstil ühte konkreetset valemit. (Virtanen, Halmari 2005: 3–4) Veenmine avaldub mistahes žanrite nii sisu- kui ka keelevalikutes.

Lavastuse tutvustused on osa multimodaalsest suhtlusest ja nende ülesanne on tekitada huvi lavastuse vastu. Eesmärk on, et inimesed tuleksid teatrisse etendusi vaatama. Ühelt poolt on tähtsad sisuvalikud ehk see, mis infot esitatakse, kuid oluline on ka see, kuidas seda tehakse. Mulle teadaolevalt ei ole lavastuste tutvustusi varem uuritud ei Eestis ega välismaal, kuid kõige lähemal lavastuste tutvustustele on raamatu tagakaanetekstid, mille kohta võib leida palju uurimusi. Nii nagu lavastuste tutvustused täidavad ka kaanetekstid informatiivset ja reklaamivat eesmärki ning ka kaanetekstid võivad sageli olla esitatud veebis (nt kirjastuse või raamatupoe veebilehel).

Näiteks aastal 2005 analüüsis Maria-Lluisa Gea-Valor oma artiklis raamatute tagakaanetekste žanrianalüüsist lähtudes. Uuring keskendus neljale ingliskeelses maailmas tuntud kirjastusele ja raamatumüügifirmale. Tekstid kogus ta ettevõtete veebilehtedelt, saades kokku üle 60 teksti. Uuring näitas, et tagakaanetekstid võivad moodustada eraldi žanri, mida iseloomustab kindel suhtluseesmärk ning spetsiifiliste keelejoonte kasutamine. Oma töös eristas ta kolme põhilist käiku: kirjeldust, hinnangut ja autori tutvustust. Samuti tõdes Valor, et kaanetekstid ainult ei kirjelda sisu, vaid hindavad ja soovitavad raamatut, nt kasutatakse tuntud ajalehtedest ja ajakirjadest väljavõetud arvustuste tsitaate, mis kiidavad raamatuid. (Valor 2005: 41–42) Valor on ka hiljem sarnasel teemal uurimusi läbi viinud (vt Valor jt 2009).

Samalaadse uurimuse on žanrianalüüsi raamistikus teinud ka Neshlihan Öndler, kes vaatles portaalides Amazon UK ja Okuoku Turkey müügil olevate raamatute sisututvustusi. Selgus, et nende struktuur on enamasti viie–kuuekäiguline ning need

sisaldavad näiteks autori kiitmist, niši väljatoomist, teose reklaamimist, autori veebilehekülje või blogi nimetamist, lugeja kaasamist (seda käiku väljendab lugeja kõnetamine, temas tähelepanu äratamine ja küsimuste püstitamine). Ka Öndler tõdes, et kirjeldavad ja hindavad tekstid kasutavad veenmisstrateegiaid, et veenda inimesi ostma ning lugema raamatuid (Öndler 2013: 171–182). Seega võib öelda, et tagakaanetekstide struktuur sisaldab ka selliseid käike ja samme, mis on veenmisfunktsiooni teenistuses.

Peale sisuvalikute on olulised ka keelekasutus ja retoorilised võtted, mis nendes tekstides avalduvad. See seostub omakorda reklaamidiskursusega. Reklaamidiskursuse kõige traditsioonilisem vorm on reklaam, mille eesmärk on müüa ideid, kaupu ja teenuseid valitud sihtrühmale maha. Reklaam on üks dünaamilisemaid ja mitmekülgsemaid žanre, sest selles kasutatakse eri leksikaal-grammatilisi tunnuseid ja retoorilisi võtteid, mida saab kasutada väga uuenduslikes kontekstides. (Bhatia 2005: 214)

Reklaamistiili aluseks on retoorika. Reklaamtekstide loojad kasutavad veenva teksti kirjutamisel palju retoorilisi võtteid, nt lööklauseid, alliteratsioone, metafoore, ironiat, huumorit. Retooriliste võtete tarvitamine tekstis loob inimestes meeolelu ning see meeolelu omakorda ahvatleb inimesi tarbima. (Danesi 2015: 3, 5) Reklaamkeele tunnused on veel näiteks positiivsed omadussõnad, elliptilised laused ja *sina*-vorm. Hoolikalt valitud omadussõnad võivad tekitada positiivseid assotsiatsioone. Ellips on sageli seotud emotsionaalsusega: inimesed, kes üksteist hästi tunnevad, ei pea olema oma tähenduste suhtes nii selgesõnalised, sest nad teavad, et teine inimene täidab lüngad jagatud teadmiste ja jagatud ajaloo tulemusena. *Sina*-vorm loob kaasatuse tunde: inimesel on lihte öelduga samastuda. (Goddard 1998: 32, 42, 105–106) Veenvates tekstides esineb ka kordusi, rütmi, võrdlusi, sõnamänge, isikustamist jne (Kasik 2000: 118). Teksti suhetele teiste tekstidega viitab intertekstuaalsus (Bazerman 2004: 84) Selle veenvus seisneb strateegias, et inimene tunneb ennast nutikana, kui mõistab tekstidevahelist ühendust (Goddard 1998: 70).

Tekst, kus on kasutatud retoorilisi võtteid, mõjub nagu luule: see ergutab kujutlusvõimet ning loob kauakestvaid tundeid. Retoorilise keele jõud on põhjus, miks seda reklaamides niivõrd palju leidub. (Danesi 2015: 7) Reklaam nõuab, et lugeja teda märkaks ja temaga

suhestuks, mistõttu võib öelda, et retooriliste võtete kasutamine on veenmisel edu võti (Goddard 1998: 2).

Bhatia (2005: 221) ütleb, et enamikke reklaamile omaseid võtteid võib leida ka kaanetekstidest, sest neis kasutatakse retoorilisi samme, et veenda lugejaid raamatuid ostma. Valori (2005: 41–58) artiklist näiteks selgus, et veenva eesmärgi saavutamiseks kasutati reklaamidiskursusele omaseid keelelisi vahendeid: meelitusi (*värskendav, hädavajalik, terav, paljastav* jne), elliptilisust (*triumf, tohutult menukas*) imperatiivi (*sisene maailma*), pöördumisvormi *sina* (*see raamat ajab sind marru*) ning n-ö uudishimu tekitajaid, milleks olid tavaliselt retoorilised küsimused või katkendid raamatust. Ka Öndleri (2013: 186–189) keeleliste joonte analüüsist selgus, et kaanetekstides kasutatakse mitmesuguseid retoorilisi strateegiaid, et veenda lugejat raamatut lugema. Näiteks esitati tekstides retoorilisi küsimusi (*kas ta võib loota mehele, kes jättis ta aastaid tagasi üksindusse?*), kasutati palju positiivseid omadussõnu (*unikaalne, köitev, värvikas, kaasaegne, fantastiline* jne) ja kirjeldati raamatuid soosivalt.

Seega võib väita, et kuigi lavastuste tutvustuste kohta pole selliseid analüüse tehtud, on siiski võimalik tõmmata paralleele tagakaanetekstide uurimustega: nii nagu tagakaanetekstid sisaldavad ka lavastuste tutvustused teavet sisu ja autori kohta ning vaatajate meelitamiseks kasutatakse reklaamtekstile omaseid võtteid.

4. Materjal

Töös analüüsin Vanemuise ja Tartu Uue Teatri lavastuste tutvustusi. Vanemuine on riigi osalusega ja sihtasutusena tegutsev etendusasutus Tartus. Ühtlasi on Vanemuine vanim teater Eestis. Vanemuise repertuaaris on ligi 30 lavastust, mis kuuluvad kõigisse teatrikunsti žanritesse: draama, ooper, operett, muusikal, ballett. Aastal 2019 andis Vanemuine 514 etendust ning külastajaid käis 152 601. Tartu Uus Teater on eraetendusasutus, mis alustas oma tegevust 2008. aastal (ETA 2019). Tegu on eelkõige sõnateatriga, kus antakse aastas välja umbes 4–9 uuslavastust (TUT). Aastal 2019 mängiti Tartu Uues Teatris 101 etendust ning külastajaid käis 29 261 (ETA 2019). Vanemuise ja Tartu Uue Teatri valisin just sel põhjusel, et tegu on sama linna suure ja väikse teatriga. Peale selle on nende kodulehel lavastuste arhiiv, kust sain hõlpsasti korpuse jaoks tekstid võtta. Teistel teatritel on üldjuhul nimekiri ainult hetkel mängukavas olevatest lavastustest.

Tartu Uue Teatri kodulehe alasektsiooni „Arhiiv“¹ alt võtsin 72 lavastuse tutvustust, mis pärinevad aastatest 2008–2021. Vanemuise kodulehel olid sektsiooni „Teater“ all alasektsioon „Lavastuste arhiiv“², kust oli võimalik võtta 60 draamalavastuste tutvustust. Need pärinevad aastatest 2012–2021. Seega koosneb tekstikorpust 132 tekstist (lisa 1). Otsustasin jätta Vanemuise balletti, muusika ja lastelavastuste tutvustused kõrvale, sest sain teha intervjuu ainult draamalavastuste tekstide loojaga.

Kuigi keskendun töös eelkõige tekstianalüüsile, tuleb siiski arvestada ka konteksti, kus lavastuste tutvustused on võetud. Veebilehel saavad kokku peale tekstide ka visuaalsed ja kuuldelised modaalsused ning need moodustavad semiootilisi kombinatsioone, mis mõjuvad veebilehel tervikuna (lisa 2 ja 3). Lavastuste tutvustuste ümber võib leida näiteks fotosid lavastusest, ülevaadet andvaid videoid ja helifaile intervjuudest. Samuti on palju hüperlinke, mis viivad näiteks täispikkade arvustuste ja artikliteni, kavalehele, sotsiaalmeedia platvormidele ning juhivad piletit ostma. Seega võib öelda, et eri

¹ Arhiiv. Tartu Uue Teatri koduleht; <https://www.uusteater.ee/lavastused/arhiiv>. Vaadatud 20.05.2021

² Lavastuste arhiiv. Vanemuise koduleht; <https://www.vanemuine.ee/teater/repertuaar-rubriiklavastuste-arhiiv/>. Vaadatud 20.05.2021

modaalsused toetavad lavastust tutvustavat teksti. Pildi-, video- ja helikeele kaudu mõistab publik paremini, mis lavastusega on tegu, mida võib seda vaatama minnes oodata ning milliseid tundeid või atmosfääri võib lavastus tekitada.

Lavastuste tutvustuste kogupikkus tähemärkides (tühikutega) on 165 909. Vanemuise tekstide kogupikkus on 63 022 tähemärki ja Tartu Uue Teatri tekstid on 102 887 tähemärki pikad. Tabelist 1 selgub, et lavastuse tutvustuse pikkus võib varieeruda 87–3609 tähemärgi vahel. Tutvustuse keskmine pikkus on Tartu Uuel Teatril 1429 ja Vanemuisel 1050. Üldjuhul on Vanemuise lavastuste tutvustused lühemad kui Tartu Uue Teatri omad.

Tabel 1. Vanemuise ja Tartu Uue Teatri tutvustuste pikkused tähemärkides

	Tartu Uus Teater	Vanemuine
Pikim tutvustus	3609	1870
Lühim tutvustus	209	87
Keskmine pikkus	1429	1050

Igal lavastuse tutvustusel on korpuses oma tekstikood, millega saab tekste lihtsasti eristada. Kood sisaldab järjekorranumbrit ja tähte, mis on valitud teatri esitähe järgi. Siinse töö tekstinäited pärinevadki sellest korpusest. Iga näite järele olen lisanud aasta, millal lavastus välja tuli, ja tekstikoodi.

5. Meetod

Erialase inglise keele koolkonna žanrianalüüsi põhirõhk on olnud käikudel (*moves*) ja sammudel (*steps*) – nendel tekstiosadel, mis moodustavad žanri struktuuri ja aitavad žanril oma eesmärgi saavutada (Hyon 2018: 27). Žanrianalüüsi käik on retooriline üksus, mis täidab kirjalikus või suulises diskursuses suhtluseesmärgi. Ehkki seda on mõnikord võrdsustatud grammatiliste üksustega nagu lause, lausung või lõik, peetakse seda siiski keeleliselt paindlikumaks. (Swales 2004: 228–229) Sama kehtib ka sammu kohta, mis on käigu allüksus. Lisaks tuleb meeles pidada, et käik on funktsionaalne, mitte formaalne üksus, sest žanrianalüüsis on oluline see, mida mingisugune tekstilõik teeb, mitte see, mida ta ütleb (Hyon 2018: 29).

Oma töös võtsin aluseks John Swalesi loodud, kuid Sunny Hyoni (2018: 32–34) edasi arendatud ja kirjeldatud kaheksaetapilise žanrianalüüsi meetodi. Esiteks kogusin teatud hulga tekste kindlast žanrist – minu töö puhul olid need Tartu Uue Teatri ja Vanemuise kodulehel olevad lavastuste tutvustused, mis kokku moodustavad eraldi korpuse. Teiseks püüdsin saada esialgse ülevaate tekstidest, žanrist ja žanri eesmärkidest. See tähendab, et lugesin korpusesse kogutud tekstid läbi ja kirjutasin üles esmased tähelepanekud. Enne käikudeks jaotamist on kasulik mõista kogu žanri laiemaid eesmärgi, sest nii on parem kindlaks määrata käigud, mis nendele laiematele eesmärkidele kaasa aitavad. Seejärel määrasin esmased käigud ja sammud – kui mõni tekstiosa täitis selgelt mingisugust funktsiooni, märkisin selle ära. Järgmisena lõin toimivad käikude kategooriad, mille abil sain tekstides uuesti märgistada (kodeerida) käike ja samme. Kokku tekitasin 7 käiku ja 15 sammu, mida kirjeldan üksikasjalikumalt tulemuste peatükis. Kui olin tekstid mitu korda üle lugenud ja loonud kategooriad, püüdsin märgata mustreid käikude/sammude sageduses ja ülesehituses. Seejärel analüüsisin käikude keelelisi tunnuseid.

Žanrianalüüsis on tavaks teha selgeks ka see, millised käigud on enam-vähem kohustuslikud ja mida võib pidada valikulisteks. Sageli analüüsitakse ka käikude järjestusi. (Tardy 2013: 56) Siinses töös lähtun 70% piirist: käigud, mille sagedus on üle selle, on kohustuslikud. Ülejäänud on valikulised.

Kuna käigud ja sammud võivad olla mistahes grammatilise üksuse (lõik, lause jne) kujul ja sama üksus võib täita mitut funktsiooni, kaasnesid kodeerimisega mõningad raskused. Kuigi enamik käike ja samme olid kindlapiirilised (näide 1 kuulub selgelt praktilise teabe alla ja näide 2 süžee alla), oli siiski ka mõningaid, mille piirid olid hägusamad. Nende hulka kuulus eelkõige temaatika ja konteksti käik, näiteks nagu Tartu Uue Teatri „Mikiveri tagi“ tutvustuses (näide 3).

- (1) NB! Toimub Uue Teatri majas Lai 37 korraga kolmes ruumis. (2021, T69)
- (2) Neli eri vanuses meest istuvad haigla sünnitusosakonna ooteruumis ja räägivad. Elust, tööst, naistest, õnnest, tähtkujudest. Kolm neist on mitmekordsed isad, üks aga esmakordselt isaks saamas. /.../ (2020, V1)
- (3) Nende õpetaja õpetaja õpetaja õpetaja oli Konstantin Stalislavski, aga neist ei saanud kunagi suuri näitlejaid ja lavastajaid.
Nendega lõppes Stanslavski lemmikõpilaste vereliin.
Neid ei kutsuta kunagi festivali kava kokku panema.
Nende diplomilavastused ei lennutanud neid sinitaevasse.
Ilmselt ei kirjutata neist suurte tähtedega isegi teatriajaloos.
Nad on lihtsalt üks 11. lend, Mikiveri lend.
Aga nad pole sellega leppinud. (2014, T36)

Ühelt poolt võiks näite 3 kategoriseerida temaatika alla, sest tekstis antakse infot selle kohta, milliseid teemasid lavastuses käsitletakse. Lavastus keerleb 11. lennu omamoodi traagilise saatuse ümber: neid ei kutsuda kusagile ning nad pole saavutanud midagi, kuid lõpus on paljulubavalt öeldud, et nad ei ole sellega leppinud. See viitab justkui sisupöördele. Teisest küljest kuulub see ka konteksti alla, sest selles seletatakse lahti loo kontekst ehk avatakse, mis võiks olla selle loo ajend (Stanislavski lemmikõpilaste vereliini lõppemine) ning miks nende saatuse on traagiline (neid ei kutsuda kusagile, neist ei kirjutata teatriajaloos jne).

Selline funktsioonide kattuvus ja seega analüüsi raskendus on žanrianalüüsi, samuti laiemalt kvalitatiivse analüüsi paratamatu piirang, millega tuleb arvestada. Töös lähtusin probleemi lahendamisel kahest aspektist. Kui tekstiosa täitis kahte funktsiooni, siis valisin selle, mis näis primaarsem. Kui primaarne funktsioon ei esildunud, paigutasin tekstiosa mõlemasse käiku. Peale selle täiendasin kvalitatiivset analüüsi arvandmetega, et näidata mingi keelenähtuse esinemuse suurusjärku, kuid need andmed on ligikaudsed.

Peale žanrianalüüsi meetodi kasutasin töös ka struktureeritud intervjuud, mille tegin meili teel. Virtuaalne intervjuu on meetod, kus kasutatakse info- ja kommunikatsiooni-tehnoloogiaid. Selline vorm võimaldab intervjuueeritaval oma vastused selgemalt esitada ja läbi mõelda, mis informatsiooni ta jagada soovib. Suhtlus toimub määratud aja jooksul (tavaliselt mitu päeva kuni nädal). (Turney 2008: 925) Struktureeritud intervjuu on sisuliselt küsimustik, milles esitatakse kindlaks määratud küsimuste loetelu. See töötatakse välja nii, et täiendavaid küsimusi poleks vaja esitada. Intervjuu eesmärk on uurida üksikisikute vaated, kogemusi, mõtteid konkreetsetes küsimustes. See võimaldab mõista nähtusi sügavuti ning sobib kasutamiseks siis, kui nähtusest on vähe teada või tahetakse teada saada üksikasjalikult, kuidas mingid protsessid toimivad. Struktureeritud intervjuud on hea viis täiendada oma tööd, sest saadud vastuseid saab hõlpsasti siduda järelduste ja tõlgendustega. (Firmin 2008: 837–838)

Töö jaoks intervjuueerisin inimesi, kes on seotud lavastuste tutvustuste loomisega. Tartu Uuest Teatrist võtsin ühendust nende kumulooja Marie Kliimaniga, kes koos loovjuhi Ivar Põlluga olid nõus intervjuud tegema. Vanemuisest intervjuueerisin kirjandusala juhti ja dramaturgi Anu Tontsi. Intervjuueeritavate soovil toimusid intervjuud kirjalikult, mistõttu oli tegu struktureeritud intervjuudega. Intervjuu oli jagatud kolmeks osaks. Esimeses osas olid küsimused tutvustuse ilmumise kohta, teises osas struktuurianalüüsi kohta ja kolmandas üldiselt teatrite kohta. Struktuurianalüüsi küsimuste vastuseid kasutan käikude ja sammude analüüsi juures. Esimesest ja kolmandast osa avan eraldi peatükis.

6. Lavastuse tutvustuse kirjutamine kui protsess

Et saada rohkem teada, kuidas lavastuste tutvustused valmivad ning millised on Tartu Uus Teater ja Vanemuine oma olemuselt, tegin kirjaliku intervjuu mõlema teatri esindajatega. Tartu Uuest Teatrist vastasid küsimustele kumulooja Marie Kliiman ja loovjuht Ivar Põllu, Vanemuisest kirjandusala juht ja dramaturg Anu Tonts, kes kirjutab draamalavastuste tutvustusi. Intervjuud toimusid aprillis ja mais 2021.

Küsimusele, kuidas ilmub tutvustus teatri kodulehele, vastas Kliiman, et Tartu Uues Teatris kirjutab lavastust tutvustava teksti enamasti lavastaja, sest tema teab kõige paremini, mis lavastust ta tegema hakkab ja mida sellega publikule öelda tahab. Eriti kuna Tartu Uues Teatris valmis tekste väga ei lavastata, siis pole teistel lavastusest nii head ülevaadet. Harvemal juhul kirjutab tutvustuse lavastaja asemel kas dramaturg, näidendi autor või teatri loovjuht. Teksti vaatavad üldjuhul üle teatri kontoritöötajad, kes vajadusel seda täiendavad (nt administratiivse infoga). Vanemuises aga kirjutavad teksti teatri kodulehele draamalavastuste puhul draamalavastustega tegelevad dramaturgid, sest suurtes teatrites on selleks võimalused olemas. Valminud teksti loevad enamasti üle kõik dramaturgid ning teevad oma märkused ja parandusettepanekud. Tekstiga on kindlasti tutvunud ka lavastaja.

Kirjutamise protsessi kohta rääkis Põllu, et Tartu Uues Teatris luuakse lavastuse kirjeldus kõigepealt Kultuurkapitali jaoks: seal tuleb lavastusest rääkida palju põhjalikumalt kui hiljem veebilehele ilmuvas tutvustuses. Selle kirjutamist alustatakse tihtipeale kuid enne proovide algust ja/või isegi teksti sündi, mistõttu on tekst mingil määral ka ülespuhutud. Veebilehele minev tutvustus kirjutataksegi tavaliselt Kultuurkapitalile saadetud tutvustuse järgi, kuhu lisatakse selleks hetkel veel teadaolevat infot. Tonts ütles, et Vanemuises alustatakse tutvustuse kirjutamist alustekstist, nt näidendist, dramatiseeringust või selle aluseks olevast teosest. Samuti tutvutakse selle retseptsiooniga maailmas, vesteldakse lavastajaga, püütakse teada saada tema lähenemismurk ja kontseptsioon. Kui alustekstil on eesti autor, siis kindlasti on sellesse suhtlusesse kaasatud ka tema. Seega võib öelda, et kirjutamise protsess pole kunagi ühesugune: alati oleneb see nii alusmaterjalist kui ka lavastajast, autorist jne.

Kuna lavastust tutvustava teksti kirjutamise ajal lavastus ise valmis ei ole, aga piletid on vaja müüki panna, võibki juhtuda, et esialgne tekst tuleb esietenduseks ümber teha. Tonts rääkis, kuidas neil oli hiljuti kogemus, kus aasta tagasi kirjutatud tutvustus nn kollektiivse loominguna valminud uuslavastusele, millel polnud enne proovide algust teksti olemas, oli esietenduseks vananenud ja vale, sest tegijatel polnud aasta varem veel aimugi, mis suunas nad minema hakkavad. Ka Kliiman rääkis, kuidas alguses oli lavastuse „Unusta/Unista“ tutvustus hoopis teise loomuga. Pärast esietendust said nad aru, et tutvustus tekitas valesid ootusi, mistõttu palusid nad näidendi autoril Jim Ashilevil uue teksti kirjutada.

Tontsi sõnul on lavastust tutvustava teksti põhieesmärk anda publikule piisavalt informatsiooni, kas tegu võiks olla lavastusega, mida ta soovib teatrisse vaatama tulla. Samas võiks tekst tekitada ka huvi, kuid mitte eksitada. Tonts kirjeldab, et Vanemuise lavastuste tutvustusi iseloomustab laiale sihtgrupile orienteeritus ning pigem konservatiivsus kui radikaalsus. Põhiliselt püütakse edasi enda teose temaatikat ja visandada põhikonflikti. Ka Põllu leiab, et kõige olulisem on informeerimine: tutvustuses tuleb anda publikule vihjeid stiili ja teatriliigi kohta, eriti kuna Tartu Uues Teatris need varieeruvad. Kliiman lisab, et see on hea, kui tutvustus panebki kohe mõistma, et lavastus pole päris tema maitsele. Kui lavastuse puhul on tegu mingil moel uudse vormiga, siis võiks tutvustuses seda ka selgitada. Tema meelest on tutvustuse eesmärk publikus huvi tekitada ja kõnetada just õiget publikut. Põllu kirjeldab Tartu Uue Teatri lavastuste tutvustusi öeldes, et need on „mitte üleliia publikule kõik selgeks tegevad kunstilis-esseistlikud lühivormid, mis on tugevalt seotud või vähemalt tõukuvad lavastuse temaatikast või stiilist“.

Tartu Uue Teatri tutvustuses on kasutatud ka päris palju tsitaate arvustustest. Kliimani sõnul valib need tavaliselt kumulooja, kes kasutab neid esmalt sotsiaalmeedias arvustusi jagades. Kui on mitu head varianti, siis küsib kumulooja ka teiste arvamust kontorist, nt produtsendilt, piletimüügi juhilt, loovjuhilt. Tsitaate valides vaadatakse, et nad ei kordaks väga üksteist, mõjuks kutsuvalt/intrigeerivalt ning annaks edasi terviklikku mõtet. Viimastel aastatel on peale arvustuste tsitaatidele kasutatud ka inimeste sotsiaalmeedia soovitusi. Vanemuise draamalavastuste tutvustustes pigem arvustuste tsitaate ei kasutata,

kuid muusika- ja tantsulavastuste juures neid leidub. Sellised valikud tegi eelmine muusikatoimetaja.

Teatri sihtrühma ja selle kõnetamise kohta rääkis Tonts, et tutvustuse kirjutamise koolitust pole neist keegi läbinud, pigem lähtutakse oma teatritundmisest ja intuitsioonist. Eks alateadlikult püütakse kindlasti mõistatada, kes on ühe või teise lavastuse potentsiaalne sihtgrupp ja tabada stiili, mis seda publikut kõnetaks. Kuid Vanemuise puhul tuleb muidugi möönda, et sihtgrupp on lai, mistõttu oleks väga spetsiifilise või radikaalse stiili valimine komplitseeritud. Põllu aga kitsendab Tartu Uue Teatri sihtrühma, öeldes, et ehk huvitab nende publikut teatris veel miski muu kui lugu, nt kokkusaamise kogemus, ruumikogemus, eri aistingute kokkusobitamise kogemus jne. Kliiman arvab samuti, et kindlasti püütakse vaistlikult luua tekste, et potentsiaalse vaataja tähelepanu köita.

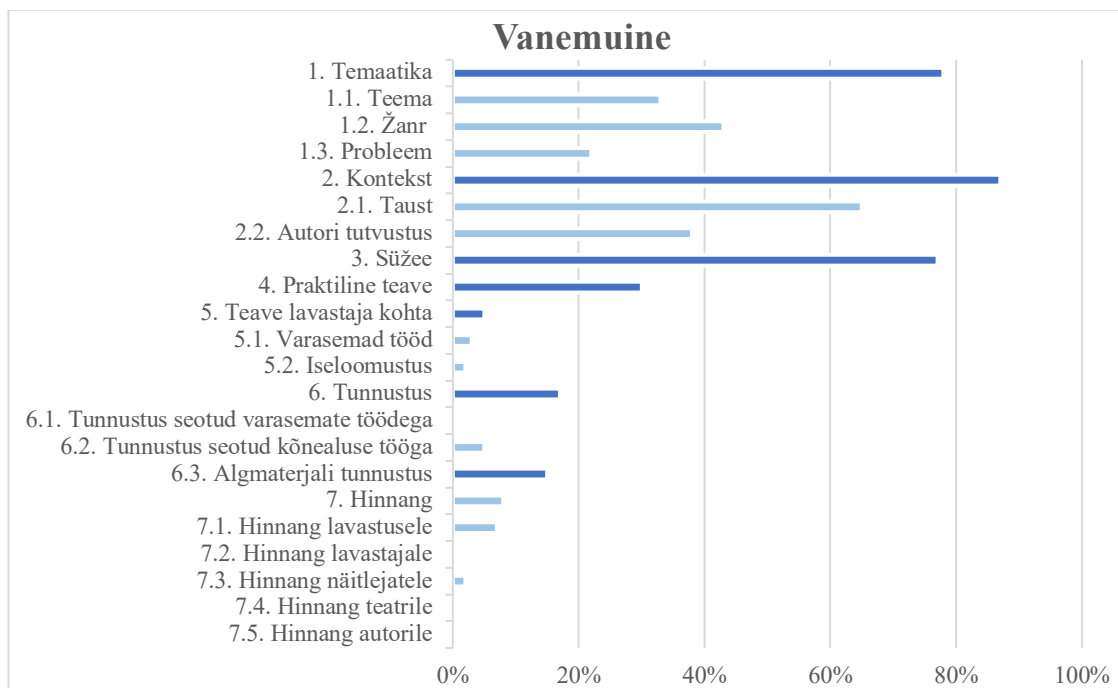
Tutvustustele avaldab mõju ka mõlema teatri positsioon Eesti teatrimaastikul. Vanemuise puhul on tegu suure riigiteatriga, mis ei orienteeru ühelegi kindlale sihtgrupile, vaid püüdleb sinnapoole, et kõigil oleks võimalik leida endale midagi huvipakkuvat. Ühelt poolt tingib selle nii trupi kui ka saali suurus, teisalt on siin taga ka Eesti riigi tellimus, sest riigi toel tegutseva teatri kohustus ongi pakkuda elamusi eri sihtrühma publikule. Põllu sõnul on Vanemuine end määratlenud suurte lugude rääkijana ning seda tehaksegi. Tartu Uus Teater aga ei jutusta niivõrd lugusid, kui tegeleb eri jutustamismeetoditega ja kõige sellega, mis on teatris veel peale loo. Kuid see ei tähenda, et lugu üldse oluline poleks. Põllu lisab, et Tartu Uuel Teatril ideaalis pole käekirja, kuid on kvaliteet. Põhirõhk on katsetamisel ning tulemuste kvaliteeti püütakse hoida. Vahel on ka katse iseenesest väärtuslik.

Seega võib öelda, et nii tööprotsess kui ka lavale toodav dramaturgia avaldab mõju tutvustustele. Kui Vanemuine on pigem lugude jutustaja, siis Tartu Uus Teater tegeleb pigem sellega, mis teatris veel peale loo on. Selline eristus peegeldub ka käikudes ja sammudes.

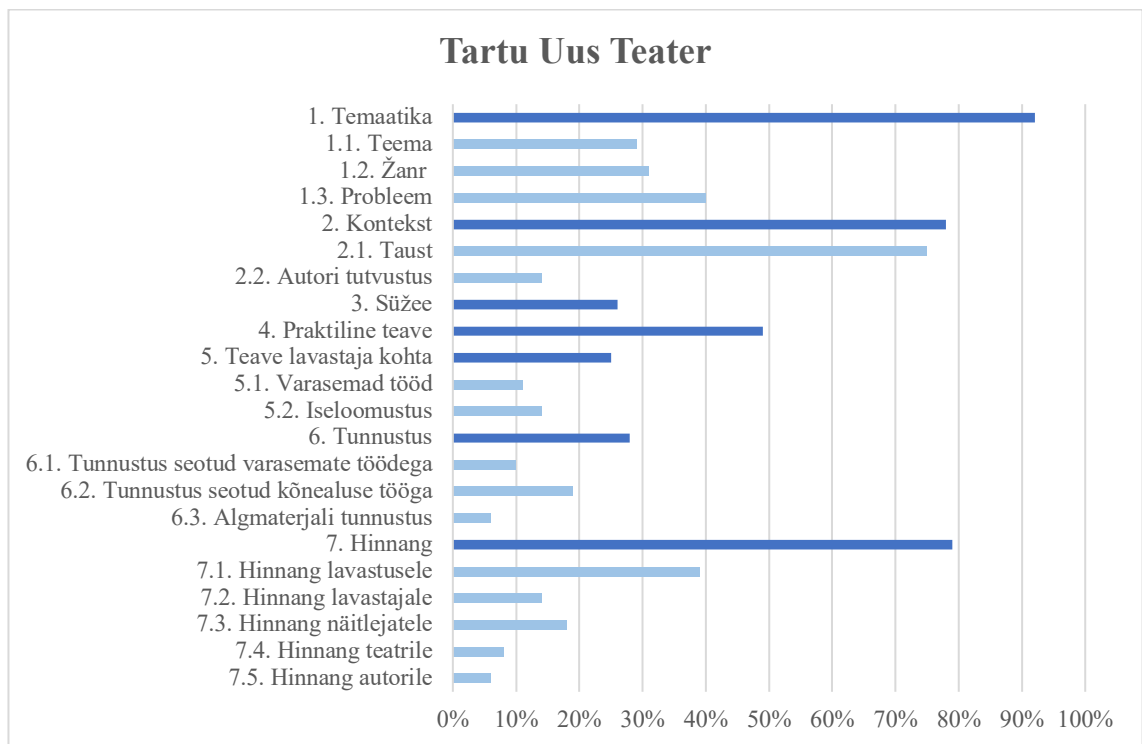
7. Käikude ja sammude analüüs

Siinses peatükis tutvustan ja kirjeldan struktuurianalüüsi käike ja samme ning annan ülevaate, milliseid kategooriaid oli rohkem ja milliseid vähem. Samuti toon käikude ja sammude paremaks mõistmiseks näiteid.

Žanrianalüüsist ilmnas, et lavastuste tutvustused koosnevad seitsmest käigust: temaatika, kontekst, süžee, praktiline teave, teave lavastaja kohta, tunnustus ja hinnang. Temaatika käik jagunes omakorda teema, žanri ja probleemi sammuks, konteksti käik tausta ja autori tutvustuse sammuks, teave lavastaja kohta käik varasemate tööde ja iseloomustuse sammudeks ning tunnustuse käigus olid tunnustus seotud varasemate töödega, tunnustus seotud kõnealuse tööga ja algmaterjali tunnustuse sammud. Hinnangu käik jagunes viieks sammuks: hinnanguteks lavastusele, lavastajale, näitlejatele, teatrile ja autorile. Käigud olid omased mõlema teatri lavastuste tutvustustele, kuid erinevused ilmnasid käikude sageduses ja sammude esinemuses, millest annavad ülevaate joonised 1 ja 2. Tumesinised tulbad kujutavad endast käike ja helesinised samme. Tabelis esitatud andmed on ligikaudsed, et näidata üksnes proportsioone.

Joonis 1. Käigud ja sammud Vanemuise tutvustustes protsentides

Joonis 2. Käigud ja sammud Tartu Uue Teatri tutvustustes protsentides

Tabelitest selgub, et Vanemuise tutvustustes esines enim teemaatika (78%), konteksti (87%) ja süžee (77%) käiku ning Tartu Uue Teatri omades teemaatika (92%), konteksti (87%) ja süžee (77%) käiku ning Tartu Uue Teatri omades teemaatika (92%), konteksti (87%) ja süžee (77%) käiku. Osa samme, mida esines Tartu Uue Teatri tutvustustes, Vanemuise tutvustustes ei esinenud. Nendeks olid tunnustus seotud varasemate töödega samm ning hinnangu sammud, mis olid seotud lavastaja, teatri ja autoriga. Mõlema teatri tutvustustes esines käikudest kõige vähem teavet lavastaja kohta: Vanemuisel 5% ja Tartu Uuel Teatril 25%. Kõige suurem kontrast kahte teatri vahel tekkis süžee ja hinnangu käigus. Kui Tartu Uuel Teatril oli süžee käiku 26% ja hinnangu käiku 79%, siis Vanemuisel oli süžee käiku 77% ja hinnangu käiku 8%.

Teatavat mustrit võis näha ka käikude ja sammude ülesehituses. Tavaliselt algab tutvustus kas teemaatika või süžee käiguga, millele järgneb konteksti käik. Teiste käikude keskel on harilikult teave lavastaja kohta. Praktilise teabe, tunnustuse ja hinnangu käike esitatakse lõpupoole.

Kuna eristan kohustuslikke käike alates 70%, siis Tartu Uuel Teatri on kohustuslikud käigud temaatika, kontekst ja hinnang. Vanemuise kohustuslikud käigud on temaatika, kontekst ja süžee. Ülejäänud käigud on valikulised. Valikulised käigud osutavad tutvustuste struktuuri varieeruvusele, mis on tingitud sellest, et tutvustus on veebitekst, mida aeg-ajalt muudetakse ja täiendatakse, nt arvustuste tsitaatidega. Teisest küljest on lavastuse tutvustus vormi poolest loominguine ja vaba: selle kirjutamiseks ei ole kindlat juhendit. Seetõttu sõltub tutvustuses sisalduv info paljugi teksti looja valikutest.

7.1. Temaatika

Temaatika käik, mis koosneb teema, žanri ja probleemi sammust, annab väga üldiselt aimu sellest, milliste teemadega lavastuses tegeletakse. See erineb süžeesest selle poolest, et see loob väga üldise kontuuri (kirjeldab lavastuse temaatikat) ja ei järgi sündmuste või ideede kirjeldamisel tingimata ajalist järjestust. Temaatikat saab edasi anda väga lühidalt, nt ühe sõnaga, aga see võib esineda ka pikema tekstina.

Esimene samm on **teema**, kus avatakse üldiselt lavastuse toimuvat, aga ka rõhatakse saadavatele kogemustele, aistingutele, mõtetele. Näiteks liigitasin teema alla Tartu Uue Teatri lavastuse „100 M More“ ja Vanemuise „Medeia“ tutvustustes esinenud osad (näited 4 ja 5). Nendes ei kirjeldata ei tegelasi, sündmusi ega ka aegruumi, vaid avatakse, milliste teemadega lavastuses tegeletakse. Näide 6 pärineb Tartu Uue Teatri „Hingede öö“ tutvustusest, kus kirjeldatakse seda, mida inimene võib lavastuse vältel kogeda.

- (4) Mõtlesime füüsilise ja vaimse vangistuse ajalisusest ja suhtelisusest. Ja muidugi ka merest, karmist ja kaunist, mis mõnikord annab ja teinekord võtab. (2019, T5)
- (5) Selle Kreeka müüdi teemadeks on inimlik üllus ja väiksus, armastus ja kättemaks, ennustused ja needused. (2018, V27)
- (6) „Hingede öös“ avaneb sul võimalus liikuda peategelasena läbi toomkiriku ruumide, tuhnida iseenda mäluruumis, kohata võõraid ja tuttavaid, aga eelkõige iseend praegu ja minevikus. (2018, T8)

Mõnikord aga täidab temaatika ka klassifitseerimisfunktsiooni, sidudes lavastuse konkreetseesse **žanrisse** (tragöödia, komöödia vms). See on märgitud eraldi sammuna. Näiteks Tartu Uue Teatri „Rein Pakk otsib naist!“ tutvustuses on kirjeldatud žanri, kuhu lavastus kuulub (näide 7). Vanemuisele aga meeldib alustada tutvustusi napisõnalise fraasiga, mis ütleb ära autori ja žanri, näiteks *Kristian Hallbergi draama* (2016, V34), *Euripidese tragöödia ainetel* (2018, V27), *Urmas Vadi tragikomöödia* (2015, V39).

- (7) Tegemist on romantilise komöödiaga, kust glamuur, vallatud suudlused liftis, maasikad hulpimas šampanjaklaasis, piknik päikesetõusu ja lummava vaatega alla orgu on kadunud. (2011, T51)

Temaatika alla läheb ka **probleemi** kirjeldamine, mis on kategoriseeritud kolmandaks sammuks. Probleemi kirjeldamine tähendab seda, et ei ole pelgalt öeldud „lavastus räägib armastusest, kunstist, kurbusest, noorusest vms“, vaid on kirjeldatud lahendust vajavaid teemasid, nt infoküllus, pagulashirm, valikud ja neisse takerdumine, inimeseks olemine, inimsuhted, Eestist lahkuvad inimesed, meheks ja naiseks olemine, edu saavutamine, ilutööstuse võidukäik, unistamine, lapsepõlvetraumad, võistlemine, tulevikutehnoloogia areng. Kõige tavalisem viis, kuidas kirjeldada probleeme, on esitada küsimusi: miks asjad on nii nagu nad on? See on ka hea retooriline võte, sest küsimused panevad inimest sellel teemal kaasa mõtlema. Seda sammu esines näiteks Tartu Uue Teatri „Mängu ilus“ ja Vanemuise „Beatrice’i“ tutvustustes (näited 8 ja 9).

- (8) Miks me võistleme? Mida tähendab võit ja mida kaotus, tunnustus ja tühisus hommikusöögilauas, vahetult pärast esimest suudlust, elu viimasel sünnipäeval? Miks me tahame olla parimad ja kardame kaotusi? Kas on üldse midagi, mida ei ole võimalik vaadata võistlusena? Näiteks lusikaga söömist või nohuse jäämist? (2020, T68)
- (9) Lavastus uurib mitmeid tulevikuga seotud küsimusi. Kui tehnoloogiline areng jätkub samas või veelgi kiiremas tempos, siis millisest maailmast me end peatselt leiame? Mida oleme me juurde saanud ja millest ilma jäänud? Millega

oleme harjunud? Kuidas muutuvad uutes oludes meie olemus, unistused ja vajadused? (2017, V7)

Temaatika puhul võib küsida, mida tahab autor öelda, millega lavastus tegeleb või kuidas teemaga tegeletakse, millises võtmes, mis kogemusi see pakub. Tutvustusi analüüvides selgus, et see on üks olulisemaid ja suuremaid kategooriaid. Teema sammu oli mõlema teatri tutvustustes enam-vähem võrdselt: Vanemuisel 33% ja Tartu Uuel Teatris 29%. Žanri sammu oli Vanemuisel rohkem (43%) ja Tartu Uuel Teatril vähem (31%) Probleemi kirjeldamist leidis aga Tartu Uuel Teatril rohkem (40%) kui Vanemuisel (22%). See, et Vanemuisel oli žanri sammu rohkem, võib tulla sellest, et nende lavastused kuuluvad tihtipeale kindlamalt mingisugusesse žanrisse, Tartu Uus Teater määratleb vähem oma lavastusi. Probleemi sammu suur esinamus Tartu Uuel Teatril tuleneb ilmselt sellest, et Tartu Uuel Teatril kirjutab tutvustusi lavastaja, kes teab, mis vaatenurgast ta teemale lähenema hakkab. Probleemi kirjeldamine on veidi spetsiifilisem kui üldisest teemast rääkimine.

Temaatika kategooria puhul on keeruline välja tuua kindlaid keelejooni (v.a probleemi sammu all küsimuste esitamine), sest tegu on suurima kategooriaga ning kohati konkreetsemate ja kohati abstraktsemate teemade tutvustamiseks võis leida mitu viisi. Silma jääb aga see, et ajavorm on pigem olevik, vahel ka lihtminevik, ning palju leidub predikatiivlauseid (nt „*Marvini tütrede*“ on kurbnaljakas draama; see on lugu Jaak Joalast läbi tema poolt lauldud laulude sõnade). Samuti algavad laused tihtipeale sõnadega see on lugu; lavastus räägib, käsitleb, uurib; näidend vaatleb jne.

7.2. Kontekst

Konteksti käigu alla läheb teave lavastuse või loo konteksti kohta, nt kuidas teemani jõuti, kuidas lavastus sündis, mis oli inspiratsiooniks, kuidas kooslus tekkis, millel lavastus põhineb. Eesmärk on anda infot selle kohta, mida autor peab vajalikuks lavastuse mõistmiseks. Konteksti alla kuuluvad tausta ja autori tutvustuse samm.

Esimene samm on **taust** – selle alla kuulubki igasugune taustteave, mis ei puuduta otseselt autorit. Näiteks Tartu Uue Teatri lavastuse „Mõtteaines“ kirjelduses on lõik sellest, et lavastuse alustekstiks on valitud „Kalevipoja“ 16. peatükk, kuid kui sellega polda kursis, siis ei sega see lavastuse mõistmist (näide 10).

- (10) Oleme alustekstiks valinud „Kalevipoja“ 16. peatüki, maailma äärele rändamise loo, mille sündmusi ja sümboleid tõlgendame suure loomingulise vabadusega ja läbi mitmekordse metafiltri. „Mõtteaines“ osalemine ei eelda kelleltki rahvuseepose teksti tundmist, kuna sealsete tegelaste ja sellega seotud mõistete mainimine saab olema mõistelise terviku loomise abistajaks, mitte ümberjutustuse teostajaks. (2014, T33)

Vanemuise lavastuse „Vaim masinas. G. F. Parrot“ tutvustuses on selgitatud, kes oli G. F. Parrot ja miks temast lavastus on valminud (näide 11).

- (11) Georg Friedrich Parrot (1767-1852) oli Tartu Ülikooli esimene taastamisjärgne rektor. Ta oli valgustusaja nõuetele vastavalt laia huvideringiga füüsik, kelle sõprusidemed tsaar Aleksander I-ga aitasid kaasa ülikooli avamisele ja õitsengule. Tema valgustuslik optimism, julgus suurelt mõelda ning soov oma tegudes pürgida inimkonna hüvangu poole mõjuvad inspireerivalt tänapäevani. 2017. aastal on G. F. Parroti 250. sünniaastapäev. (2017, V37)

Konteksti alla kuulub eraldi sammuna **autori tutvustus**. Selles kategoorias räägitakse autori professionaalsest taustast: millega ta tegeleb, mis on ta varasemad tööd, kus neid on mängitud jne. Samas mainitakse ka päritolu ja eluaastaid. Näiteks Vanemuise lavastuse „Julm mõrvar Hasse Karlsson paljastab tõe naise kohta, kes külmus surnuks raudteesillal“ tutvustuses on esitletud autorit läbi mitme aspekti: saame teada, kust on autor pärit, millal ta elas, millised on ta varasemad tööd ja mis žanri ta tööd kuuluvad (näide 12).

- (12) Põhjamaade krimikirjanduse austajatele pole usutavasti komissar Kurt Wallanderi lugude autorit Henning Mankelli (1948-2015) vaja pikalt

tutvustada. Ühe osa rootsi detektiivkirjanduse grand old man'i loomingulisest pärandist moodustavad ka mitukümmend näidendit, millest üks jõuab nüüd ka Eesti lavale. (2019, V5)

Sarnaselt on antud ülevaade Tartu Uue Teatri lavastuse „#DIGITALHATSGAME“ tutvustuses (näide 13). Lugejale tutvustatakse kirjaniku päritolu ning antakse teavet selle kohta, kus ta elab ja et tegu on tema esimese näidendiga.

- (13) Lavastuse #DIGITALHATSGAME teksti autoriks on Iraagist pärit kirjanik Hassan Blasim, kes elab ja töötab juba 10 aastat eksiilis Soomes. Oma esimese näidendi kirjutas ta väga aktuaalsetel ja poliitilistel teemadel. (2016, T23)

Konteksti käiku esines paljudes tutvustustes ja võiks lausa öelda, et see oli mõlemal teatril üks domineerivamaid kategooriaid. Kui tausta sammu esines Tartu Uue Teatri tutvustustes veidi rohkem (75%) kui Vanemuise omades (65%), siis autori tutvustuse sammu oli aga Vanemuise tekstides tunduvalt rohkem (38%) kui Tartu Uue Teatri tutvustustes (14%). Selle põhjus on ilmselt see, et Vanemuise repertuaar põhineb enamasti maailmakuulsate näite- või romaanikirjanike teostel, mistõttu on selle info esitamine tähtis. Tartu Uue Teatris on tihtipeale autoriteks omainimesed või ei ole üldse kindlat autorit määratletud. Samuti selgitab Vanemuise dramaturg Anu Tonts (2021), et kuna nad kirjutavad tutvustava teksti aasta enne selle lavaletulekut ette, siis kogu nende teave on eelkõige seotud materjaliga ning vähem teavad nad seda, kus suunas lavastaja liikuma hakkab: „Seega püüame me anda edasi võimalikult palju objektiivset ja ausat infot loo ja autori kohta ning vähem rõhuda neile lavastuslikele võtelele ja stiilinüanssidele, millest me nii palju aega ette suurt midagi ei tea.“

Osa tausta käigu tekstilõikude puhul joonistub välja selle kirjeldav stiil: selle eesmärk on selgitada nähtusi, asju, situatsioone, esitada nende kohta tähelepanekuid, siduda neid omavahel jne. Kirjeldavat stiili võib näha näidetes 14 ja 15, millest esimene pärineb Vanemuise lavastuse „Hedda Gabler“ ja teine Tartu Uue Teatri „Ird.K.“ tutvustusest.

- (14) Norra kirjaniku Henrik Ibseni näitekirjanduse maailmaklassika kullafondi kuuluv „Hedda Gabler“ esietendus esmakordselt 1891. aastal Münchenis ning oli 19. sajandi lõpus üks realismi läbimurdenäidendeid. Hedda Gabler on ühtlasi ka üks maailma näitekirjanduse tuntumaid dramaatilisi naisrolle. (2017, V36)
- (15) Kaarel Ird (1909 – 1986) on Eesti teatriaialoo vastuoluliseim mees. Pätt ja kommunist, lavastaja ja teatriehitaja, kellele poleks Tartu linn ja Vanemuise teater sellised, nagu me neid tunneme. (2010, T56)

Näidetest on näha, et sellele kategooriale on omane oleviku ajavorm, kuid aeg-ajalt on kasutatud ka lihtminevikku. Kasutatakse palju staatilisi verbe (*olema, kuuluma*) ja laused on enamasti predikatiivsed (*Hedda Gabler on, Kaarel Ird on*). Subjekt on semantiliselt paigal ja teda kirjeldatakse.

7.3. Süžee

Süžee käigu alla paigutub teave tegelaste, aja ja koha kohta, aga ka sündmuste kirjeldus sellest, mis lavastuses juhtuma või toimuma hakkab, st süžee on seotud narratiiviga. Süžee kirjeldamine on eriti omane just klassikaliste draamalavastuste puhul. Samuti esitatakse sündmustik kokkuvõtvalt ja kronoloogiliselt. Heaks näiteks on Tartu Uue Teatri lavastuse „Unusta/Unista“ algus ja Vanemuise lavastuse „Härä Biedermann ja tulesüütajad“ lõik (näited 16 ja 17).

- (16) Kristian Emminghaus on psühhopaat, kes on minemas ühele meditsiiniaialoo tähtsaimale operatsioonile. Selle tulemusel muutuks kõik. Aga Kristian ei soovi muutusi, vaid tahab jääda psühhopaadiks. Saatuse tahtel satub Kristian operatsiooni eel kokku Emili Kraepeliniga, kes on teda oma doktoritöö raames aastaid lähedalt jälginud. Algab painajalik psühholoogiline võimumäng, mis seab ohtu kümneid elusid ning hägustab piire empaatia ja psühhopaatia vahel. (2018, T9)

- (17) Must komöödia leiab aset kenas ja korralikus linnakeses, kus viimasel ajal on toimuma hakanud saladuslikud terroriaktid. Ühel õhtul koputavad kaks meest linnakodanik Gottlieb Biedermanni uksele, esitlevad end kaupmeestena ning paluvad öömaja. Õige pea on nad majaperemehe loal ja abil end sisse seadnud maja pööningul, otse katuse all... (2018, V31)

Süžee kategooriat esines Tartu Uue Teatri tutvustustes pigem vähe (26%) – olid vaid mõned tutvustused, kus kirjeldati tegelasi või selgitati sündmustikku. Vanemuise tekstides esines seda kategooriat pea igas tutvustuses (77%). Ilmselt on see seotud tõsiasiaga, et Tartu Uues Teatris mängitakse vähem traditsioonilisi draamalavastusi, suurem osa lavastustest tegeleb üldisemalt teemade või probleemidega. Vanemuises aga mängitakse just klassikasse kuuluvaid süžeelisi lavastusi. Ka Marie Kliiman tõdeb, et seda esineb tutvustustes üldiselt vähe, kuna lavastuste kese ei ole enamasti loo jutustamisel. Nii nagu Anu Tonts konteksti käigu juures selgitas, kehtib see ka siin: Vanemuine kuulutab terve oma järgmise hooaja repertuaari välja maikuus, mil järgmisel aastal esietenduvasse materjali pole jõutud liiga sisse elada. Seega ei oska lavastaja liiga palju spetsiifilist infot anda ja dramaturg on see, kes peab näidendi tekstist ja taustamaterjalist välja võluma selle miski, mis publikule uudislavastust tutvustaks. Kindlasti mõjutab seda aga suuremas osas siiski lavale jõudev materjal.

Süžee käigu puhul tulevad selgelt esile selle narratiivsed jooned. Nagu näidetes 16 ja 17 on näha, iseloomustab seda käiku tüüpiliselt oleviku ajavorm. Kasutatakse ka palju tegevusverbe (*uurima, muutuma, jälgima, toimuma, koputama, paluma* jne). Tegevused esitatakse ajalises järgnevuses ja tekstides esineb aja- ja kohaväljendeid (nt *operatsioon, linnake, õhtul, pööning*). Samuti kasutatakse isikulist tegumoodi: tegevusi teevad tegelased. Selliste tekstide puhul jääb silma ka adjektiivide rohkus: *tähtsaim, painajalik, kena, korralik, saladuslik* jne. Kokkuvõtvalt väljendavad need tekstid seda, et *keegi tegi midagi*.

7.4. Praktiline teave

Praktilise teabe käigu alla liigitasin info, mis on konkreetselt suunatud publikule, nt kui palju või kus lavastust mängitakse, mida täpsemalt oodata, millega peaks publik arvestama. Üldiselt on see esitatud eraldi lõiguna ja ei ole seotud lavastuse sisuga, vaid mõjub eraldiseisva informatsioonikilluna. Tutvustustes esines nii konkreetselt ja lakooniliselt esitatud infot kui ka loomingulisemalt esitatud praktilist teavet. Näiteks on üsna selgesõnaliselt esitatud Tartu Uue Teatri „Unusta/Unista“ ja Vanemuise „AK-47“ publikuinfo (näited 18 ja 19).

- (18) Näidendis kirjeldatavad vägivallaaktid võivad mõjuda häirivalt.

Lavastus ei ole soovitatav alla 14-aastastele. (2018, T9)

- (19) 26. märtsi etendus on ingliskeelsete subtiitritega

15. aprilli etendusele järgneb vestlusring (2017, V25)

Vastukaaluks „Unusta/Unista“ ja „AK-47“ praktilisele teabele on Tartu Uue Teatri lavastuse „Praktiline Eesti ajalugu“ ja Vanemuise „Musta pori näkku“ tutvustustes otsustatud läheneda rohkem loovamalt (näited 20 ja 21). Tekstid on emotsionaalsemad ja sisaldavad kohati ka huumorit, nt *kes tunneb end petetuna, teateri ei vastuta teie emotsioonide eest*.

- (20) Lavastus on kahes vaatuses ning sisaldab väga palju muusikat, toidulõhnu, liikuvaid pilte ning ilmselt ka huumorit. Siiski publikut ümber ei paigutata, ei toideta ega kiusata. Kes tunneb end ette petetuna, sellele võib lohutuseks lisada, et vaheajal töötab puhvet ja saab ka jalutada. (2017, T19)

- (21) Hea publik! Lavastuses „Musta pori näkku“ on lavaelu ja keelekasutus tavaelust paar kraadi kangem. Teater ei vastuta teie emotsioonide eest! (2012, V56)

Praktilise teabe käik oli Tartu Uuel Teatril üks tihedamini esinevaid kategooriaid (49%). Vanemuise tutvustustes oli seda pigem vähe (30%). Selle põhjuseks võib olla tõsiasi, et

Tartu Uus Teater on üsna uuendusmeelne – katsetatakse eri vormidega ja aeg-ajalt on publik aktiivselt lavastustes kaasatud. Seetõttu on see oluline lavastust tutvustavas tekstis ära mainida, et vaataja teaks, millega peab arvestama. Ka Marie Kliiman (2021) nõustub sellega ja tõdeb, et „tihti on tutvustavas tekstis vaja uudset formaati selgitada ja samas täidab see ka huvi tekitamise funktsiooni, sest meie publik on tavapärast rohkem aldis katsetama.“

Selle käigu puhul jääb silma, et võrreldes teiste kategooriatega leidub selles rohkem konkreetsemaid pöördumisi (*tähelepanu!*, *hea publik!*, *NB!* jne). Samuti esineb palju umbisikulist tegumoodi, nt *lavastus ei ole soovitatav*, *näidendis kirjeldatavad vägivallaaktid*, *pildistamine ja filmimine ei ole lubatud*, *laval suitsetatakse*.

7.5. Teave lavastaja kohta

Selle käigu eesmärk on luua kontekst lavastaja ümber ja anda tema kohta taustteavet. Teave lavastaja kohta käiku kuulub kaks sammu: varasemad tööd ja iseloomustus.

Varasemate tööde kaudu saab aimu sellest, milline lavastaja on – kas ta on kogenud või katsetab, kas eelnevad lavastused on saavutanud edu. Infot leiab ka selle kohta, kas lavastus suhestub teiste varasemate lavastustega. Näiteks on Tartu Uues Teatris mängitud nelja eri triloogiat: Ivar Põllu „Armastus, teater, hullus ja surm“, kuhu kuulusid lavastused „Endspiel“, „Ird, K.“ ja „Vanemuise biitlid“; Urmas Vadi isikulist triloogiat lavastustega „Peeter Volkonski viimane suudlus“, „Rein Pakk otsib naist!“ ja „Rudolf Allabardi testament“; Mart Aasa maagilise kaprealismi triloogiat lavastustega „Identiteet“, „Edu“ ja „Projekt Elu“ ning Labürintteatri aja triloogiat, kuhu kuulusid lavastused „Ooteaeg“, „Eluaeg“ ja „Ürgaeg“. Kuna triloogias olevad lavastused mõjuvad omavahel tervikuna, võibolla ka üks mõjutab teist või suhestub kolmandaga ja vastupidi, on oluline tutvustavas tekstis esitada teave selle kohta, et need lavastused on osa millestki rohkemast (näide 22). Nende puhul oli see teave tavaliselt tutvustuse lõpus.

(22) Urmas Vadi isikulooline triloogia:

1. Peeter Volkonski viimane suudlus

2. Rein Pakk otsib naist!

3. Rudolf Allaberdi testament (2012, T47)

Kui Tartu Uue Teatri puhul esines seda sammu mitu korda (11%), siis Vanemuise tutvustustes oli seda ainult paaril korral (3%). Üks nendest kordadest oli „Fausti“ tutvustuses, kui nimetati teoseid, millega Henrik Toompere on jõudu proovinud (näide 23).

(23) Viimasel ajal mitme mastaapse klassikalise teosega (Dostojevski „Vennad Karamazovid“, Gogoli „Surnud hinged“, Büchneri „Woyzeck“) jõudu proovinud Hendrik Toomperele on „Faust“ kolmandaks lavastuseks Vanemuises. (2018, V28)

Teine samm on lavastaja **iseloomustus**, mille alla kuulub teave lavastaja kohta – milline on ta taust ja käekiri. Seda esines Tartu Uue Teatri tutvustustes 14% ja Vanemuise tekstides 2%. Üldiselt kirjeldati seda, mis on lavastajale iseloomulik, mis kooli on ta lõpetanud, millega ta tegeleb. Näiteks Tartu Uue Teatri lavastuse „Illusioonid“ tutvustuses oli mainitud lavastaja haridust ja Vanemuise „Mees, kes teadis ussisõnu“ tutvustuses oli kirjeldatud lavastaja käekirja (näited 24 ja 25).

(24) Pavel Zobnin on lõpetanud GITISE (professor S. Ženovatši kursuses). (2014, T32)

(25) Saša Pepeljajevi kineetiline teater ning isikupärane lavastajakäekiri on omamoodi kaubamärk, mille poolt paljud teatrisõbrad on nõus hääletama kasvõi kinnisilmi. (2018, V30)

Kokkuvõtvalt saab öelda, et teave lavastaja kohta käiku esines Tartu Uue Teatri tutvustustes mitmel korral (25%), kuid Vanemuise tutvustustes väga vähe (5%). Küsimusele, miks Vanemuise tutvustustes pigem harva lavastajatest räägitakse, vastas Anu Tonts (2021), et valdavalt on siiski nii, et Vanemuises lavastavad lavastajad on enamasti veidi rohkem teatud, tundmatumad lavastajad saavad Vanemuisesse pigem harva. Samuti on palju selliseid lavastajaid, kes teevad hooajas 1–2 lavastust ning iga

järgmise puhul sama lavastajat taas uuel ja originaalsel moel tutvustada oleks veidi keeruline, sest paratamatult hakkaksid need tekstid eelmisi kordama. Samas uute ja tundmatute külalislavastajate puhul on nad seda siiski oluliseks pidanud.

Ka see kategooria avaldub pigem kirjeldavana: ajavorm on tavaliselt olevik ja enamikus lausetes kasutatakse verbi *olema* (*LTÜ G9 on esinenud, tema lavastajatööde hulgas on, Martin Rästa (s. 1980) on graafiline disainer* jne).

7.6. Tunnustus

Selles käigus on info algmaterjali, lavastuse ja lavastusmeeskonna tunnustuste kohta, nt kas keegi lavastusmeeskonnast / lavastus / algmaterjal on pälvinud mõne auhinna või kas muul moel on mainitud saavutusi, kordaminekuid. Tunnustuse käik sisaldab kolme sammu, millest üks on seotud varasemate töödega, teine kõnealuse lavastusega ja kolmas algmaterjaliga.

Tunnustus võib olla seotud **varasemate töödega** näitamaks, et lavastaja on andekas ja tema töid tasub vaadata. Vanemuise tutvustustes seda ette ei tulnud, aga Tartu Uue Teatri omades küll (10%), näiteks Renate Keerd ise kui ka tema lavastused on pälvinud mitmel pool auhindu ja need on ka tutvustustes esitatud (näide 26).

- (26) Renate on pälvinud kahel korral Eesti sõltumatu tantsuauhinna Philip Morris Eesti kui Aasta Läbilööja ja Aasta Tegija. Tema lavastus “PURE MIND” pälvis 2015.aastal rahvusvahelisel teatrifestivalil Minskis festivali Grand Prix. Lavastuse eest “Põletatud väljade hurmaa” pälvis Renate Tartu Kultuurikandja laureaadi tiitli ja on ka Eesti Teatri Aastauhinnad 2016 tantsuauhinna laureaat. (2015, T29)

Samas võib tunnustus olla seotud ka **kõnealuse lavastusega**. Näiteks Tartu Uues Teatris on Kadri Noormetsa „Mobiilsete Definiitsioonide“ kirjelduses juhitud tähelepanu sellele, et see on olnud Eesti Teatriliidu 2020. aasta etenduskunstide ühisauhinna nominent (näide 27). Sarnaselt on kirjutatud ka Vanemuise „Beatrice’i“ tutvustuses, kus on öeldud,

et Marian Heinat sai aastal 2017 Kristi rolli eest Eesti Teatriliidu parima naisnäitleja preemia (näide 28). Seda sammu leidis Tartu Uue Teatri tutvustustes 19% ja Vanemuise omades 5%.

(27) Eesti Teatriliidu 2020. aasta etenduskunstide ühisauhinna nominent: Kadri Noormets – „Mobiilsed definitsioonid“ (Tartu Uus Teater). (2019, T6)

(28) Marian Heinat pälvis Kristi rolli eest lavastuses „Beatrice“ Eesti Teatriliidu parima naisnäitleja aastapreemia aastal 2017. (2017, V7)

Kolmandasse sammu liigitub info selle kohta, kui **algmaterjal** (nt näidend, film, romaan) oli saanud mingisuguse tunnustuse osaliseks. Enim esines seda Vanemuise tutvustustes (15%), vähesel määral ka Tartu Uue Teatri omades (6%). Head näited selle kohta, kuidas algmaterjali on kõrgelt hinnatud, on Vanemuise „Teineteiseta“ tutvustuses ja Tartu Uue Teatri „Unusta/Unista“ tekstis (näited 29 ja 30).

(29) Briti hinnatud dramaturgi David Hare'i 1995. aastal kirjutatud emotsionaalselt intelligentne suhtedraama on saavutanud peale Londoni ja Broadway menulavastusi rahvusvahelise tuntuse ning noppinud ridamisi auhindu. (2017, V6)

(30) Eesti Kultuurkapitali kirjanduse aastapreemia laureaat - Jim Ashilevi näidend "Unusta/Unista" (2018, T9)

Tunnustuse käiku esines tutvustustes pigem keskpäraselt, Tartu Uuel Teatril 28% ja Vanemuisel 17%. Kui Tartu Uue Teatri tekstides oli lavastuste kohta käivaid tunnustusi rohkem mainitud, siis Vanemuise tutvustustes oli rohkem algmaterjali kohta käivat infot. See tundub ka üsna ootuspärane, sest Vanemuise lavastuste algmaterjal ongi tihti peale mõni kuulsaks saanud näidend/film/romaan, mis on oma tuntuse saavutanud vastukaja ja auhindade kaudu. Tartu Uues Teatris aga kasutatakse tuntud algmaterjale vähe.

Selles kategoorias on ajavorm liht- või täisminevik ja enim kasutatavad verbid olid *pälvima, saama, saavutama*. Laused on esitatud pigem lakooniliselt (*kes sai mille*), kohati pole isegi verbe (näide 30).

7.7. Hinnang

Tutvustuses esitatud kiitvad hinnangud on üldjuhul pärit ajalehtede, blogipostituste või veebiportaalide arvustustest. Tartu Uue Teatri tekstides oli enne hinnangu lõiku kirjutatud väljaanne, kust tsitaat võetud on, ja arvustaja nimi. Kõige levinumad väljaanded, kust Tartu Uus Teater arvustusi tsiteeris, olid Postimees, Sirp, Eesti Ekspress ja Eesti Päevaleht. Nende kõrvale võib asetada ka ERRi kultuuriportaali. Tsiteerituimad arvustajad olid näiteks Põim Kama, Andres Maimik, Keiu Virro, Marite Butkaite, Veiko Märka. Vanemuise tutvustustes oli väljaanne (Postimees) ainult ühel tsitaadil. Tavaliselt oli tsitaadi lõppu kirjutatud ainult arvustaja nimi. Arvustajad, keda tsiteeriti Vanemuise tutvustustes, olid Pille-Riin Purje, Madli Pesti, Mihkel Truman ja Kadi Herkül.

Positiivseid hinnanguid jagati nii **lavastusele, lavastajale, näitlejatele, teatrile** kui ka **autorile** – need on hinnangu käigu eraldi sammud. Nende eesmärk on hinnata ja soovitada lavastust ja kirjeldada emotsioone, mis vaadates tekkisid. Väljavõtete kasutamine on omakorda hea reklaam lavastusele, sest kui juba kriitikud on kiitvaid sõnu kirjutanud, siis järelikult peab see väärt lavastus olema. Kõige rohkem on arvustatud lavastusi, näiteks on Tartu Uue Teatri „Projekti elu“ tutvustuses kasutatud Põim Kama ja Vanemuise lavastuse „Marvini tütrede“ tekstis Pille-Riin Purje tsitaati (näited 31 ja 32). Hinnanguid lavastusele leidis Tartu Uue Teatri tekstides 39% ja Vanemuise omades 7%. Vanemuise tutvustustes ei esinenud hinnanguid lavastaja, teatri ja autori kohta.

- (31) Põim Kama / Postimees: See on varem vaatajate ette tulnud «IDentiteedist» ja «Edust» märksa spetsiifilisem, kuid sellevõrra sügavam ja küpsem. Ja ka palju naljakam. (2012, T49)
- (32) “Tiit Palu «Marvini tütrede» on elujaatusest kantud lavastus, hingele vajalik, tervendav.” (Pille-Riin Purje, Postimees 2.02.2021) (2020, V10)

Natuke vähem arvustati näitlejaid. Tartu Uue Teatri tekstides esines seda 18% ja Vanemuise tutvustustes 2%. Põhiliselt kiideti lavalolijate mängulusti, tegemisrõõmu, täpsust, usutavust, väljamängitust ja füüsisist. Näiteks oli valitud „Peeter Volkonski viimase suudluse“ teksti tsitaat selle kohta, kus kirjeldatakse värvikalt Volkonski ja Petersoni näitlemist (näide 33).

- (33) Eva Kübar / Postimees: tasuks kiita näitlejate ülitäpset mängu, kus Volkonski ülevoolav joviaalsus ja Petersoni rafineeritud peenetundeline minimalism loovad sitkelt võrdse harmoonia. (2010, T55)

Vanemuise tutvustuses esines ainult üks lõik sellest, kus oli kommenteeritud näitlejate mängu – see oli lavastuse „Pildilt kukkujad“ tutvustuses, kus kiideti ilmekust ning kahe näitleja vahelist koostööd (näide 34).

- (34) /.../ Rääkimata Merle Jäägeri ilmekalt värisevatest kätest ning Jäägeri ja Aivar Tommingase soojalt mängitud vanainimeste-flirdist. /.../ (Kadi Herkül) (2015, V42)

Tartu Uue Teatri tekstides esines ka hinnanguid lavastajate kohta (14%), näiteks oli „Anne lahkub Annelinnast“ tutvustuses kirjutatud, et Ivar Põllul on lavastus hästi õnnestunud (näide 35).

- (35) Valle-Sten Maiste / Sirp: Ivar Põllul on taas õnnestunud teha autorilavastus, mis minu arusaamist mööda paigutub praegu teatripildi tippu. (2020, T66)

Mõnel juhul toodi Tartu Uue Teatri tutvustustes esile kommentaare teatri kohta (8%). Loomulikult kiideti Tartu Uut Teatrit, nt „Baskini ehk nalja põhivormide“ tutvustuses kiitis Mario Pulver, et Tartu Uus Teater pakub kvaliteetset meelelahutust (näide 36).

- (36) Tartu Uus Teater, tähendab, pakub kvaliteetset meelelahutust, estraadi, kui tohib. (2015, T26)

Mõnel juhul oli Tartu Uue Teatri tekstides eraldi mainitud ka näidendi autorit ja kiidetud tema teksti (6%), nagu „Illusioonide“ tutvustuses tegi Põim Kama (näide 37).

- (37) Moskva lavastaja Pavel Zobnini /.../ võimendab maksimumini vene kaasaegse dramaturgi Ivan Vörõpajevi teksti külluslikkust ja ilu. (2014, T32)

Hinnangu käiku leidis Tartu Uue Teatri tutvustustes tunduvalt rohkem kui Vanemuise omades: kui Tartu Uue Teatri tekstides tuli neid üsna tihti ette (79%), siis Vanemuise tutvustustes oli kõigest mõne üksiku tutvustuse juurde pandud arvustuse tsitaat (8%). Anu Tonts (2021) kommenteerib, et mõni aeg tagasi püüti neil seda veidi juurutada, kuid kõigi lavastuste kohta tsitaatide otsimine võib teinekord osutuda päris keeruliseks. Ilmselt leiaks iga lavastuse kohta tunnustava lause, aga tegelikult võib selline kontekstist väljarebitud tsitaat eraldi esile tõstetuna elada hoopis teist elu ja saab teistsuguse varjundi kui selle tsitaadi autori tervikarvustuses. Vahel võib see publikut suisa valele teele juhtida. Samas tõdeb Tonts, et see võib mõjuda ka ilusa tunnustusena.

Ka hinnangu käigus võib märgata kirjeldavat stiili, kui anti ülevaade näiteks sellest, mis emotsioone lavastus tekitas ja mis lavastuses toimus. Kuid selle käigu stiil on enamasti siiski põhjendav, sest eesmärk on vahendada arvamusi ja hinnanguid ning neid põhjendada, st väljendatakse positiivseid hoiakuid lavastuse suhtes. Näited 38 ja 39 pärinevad Tartu Uue Teatri lavastuste „Põletatud väljade hurmaa“ ja „Tahe“ tutvustustest.

- (38) Keiu Virro / Eesti Päevaleht: Väga füüsiline, koomiline ja vajaduse korral isegi õndsalt traagiline lavastus näitab, et kui teater on elus, siis võib klassikalise narratiivi mõneks ajaks rahulikult kõrvale jätta. (2015, T29)
- (39) Põim Kama / Postimees: „TAHE“ mõjub teematiliselt ja kunstiteosena äärmiselt lõpetatult, heites õhku ka hüvastijätku nukraid õilmeid, kerget kahetsust ja külmatunnet. Kindlasti on see Keerdi senises loomingus abstraksem ja intuiitsem, mõjudes lahtiütlemisena lavalisest algoritmist ja märgilistest konstruktsioonidest. (2017, T17)

Reklaami tegemise eesmärgil on loomulik, et tutvustusse on valitud ainult need arvustused, mis räägivad lavastusest hästi ja toovad esile selle positiivseid külgi. Seega on nendes tekstides (näited 36 ja 37) palju heakskiitu väljendavaid sõnu ja adjektiive (*fiiisiline, koomiline, õndsalt traagiline, elus, lõpetatult* jne). Samuti leidub võrdlust (*abstraktseim, intuiitivseim*). Põhjendavas tekstis kasutatakse ka palju võimalikkust või vajalikkust (*võib, vajaduse korral*) ja tõenäosust (*kindlasti*) väljendavaid sõnu ning põhjuslikke side- ja määrsõnu (*siis*).

8. Retoorilised võtted lavastuste tutvustustes

Et tekst oleks mõjus, peab veenevas tekstis kasutama keelelisi vahendeid, mis kõnetavad ja loovad lugejale tähendusi. Kuna lavastuse tutvustus täidab ka veenmisfunktsiooni, leidub tekstides mitu keelelist võtet, millega on püütud kõita potentsiaalse vaataja tähelepanu. Siinses analüüsis võtan vaatluse alla põhilised retoorilised võtted, mis kujundavad žanri olemust ja mille põhjal tuleb veenmisfunktsioon esile. Retooriliste võtetena käsitlen reklaamkeelele omaseid jooni. Analüüsimisel lähtun peatükis „Veenmine tutvustavas tekstis“ kasutatud teoreetilistest materjalidest. Keskendun uuritava žanri seisukohalt dominantsetele võtetele, mistõttu ei ole mu eesmärk anda nendest ammendavat ülevaadet.

Lausekujunditest jääb silma, et tekstides esineb palju elliptilisi lauseid. Ellips on lausekujund, mille puhul on väljendist või lausest ära jäetud vähem oluline või kergesti juurdemõeldav osa, kuid lause on sellegipoolest täiesti arusaadav (EKK 2020: 459). Selliseid vaeglauseid esines kõikides kategooriates ja rohkem Tartu Uue Teatri tutvustustes kui Vanemuise omades. Näiteks Tartu Uue Teatri „Evaldi teki“ ja Vanemuise „AK-47“ tutvustustes leidsid lauseid, kus polnud verbe (näited 40 ja 41).

- (40) Näitleja Evald Aaviku
introspektiiv
tema loomingust
läbi filmide ja ja Uue Teatri lavastuste.
Dokumentaalne lavastus. (2016, T25)

- (41) Reimo Sagori autorilavastus (2017, V25)

Kui Vanemuise eelistas tunnustuste kategoorias täislauseid, siis Tartu Uue Teatri puhul oli preemiatest rääkiv tekst enamjaolt elliptilises vormis, nagu Odysssea tutvustuses (näide 42).

- (42) Tartu Kultuurikandja 2015 laureaat aasta kultuurisündmuse kategoorias
Tartu aasta tegu 2015 nominent (2015, T27)

Sarnaseid vaeglauseid kasutatakse ka reklaamikeeles (Kasik 2000: 116), sest lühikesed, lihtsad ja tabavad laused püüavad lugeja pilku. Ellipsi eesmärk on jäljendada suulist kõnet ja seeläbi luua publikuga lähedus. See toimib siduva tegurina, sest mida rohkem peab lugeja lünki täitma, seda rohkem tugevneb side teksti autori ja lugeja vahel. (Valor 2005: 55) Teksti autoriks võib pidada abstraktselt teatrit. Seega võib väita, et mõtte kompaktne ja lihtne esitus on mõjukas võtte lugeja tähelepanu võitmiseks ning teatri ja publiku vahel sideme tekitamiseks.

Teine silmatorkav retooriline võtte on *sina-* ja *meie-*vormi kasutamine. Seda esines mõlema teatri tutvustutes ja eelkõige temaatika kategoorias. *Sina-*vormi oli pisut vähem kui *meie-*vormi. Kui *sina-*vormi puhul on selge, et kõnetatakse lugejat, siis *meie-*vormi esines kahes eri tähenduses: see võis tähistada nii teatrit kui ka teatrit ja lugejat. Näited 43 ja 44 pärinevad Tartu Uue Teatri lavastuste „Fantomvalu“ ja „Baskin ehk nalja põhivormid“ tekstidest ning 45 ja 46 Vanemuise „Kirvetüü“ ja „Beatrice“ tutvustustest.

- (43) Sa oled linnas, mis on täis viirastusi, ja sa ei tea, kas need on aimdused või mälestused. Sa istud üksinda mänguväljaku servas pingil. Tühja kiige poolt kostab rõõmsaid kilkeid. Sammude müdin liuraja ja karuselli vahel hõljub mööda kulunud kummikatet. Naaberpingil istuvad tühjuses inimesed. Sa kuuled jutukatkeid. Midagi on juhtunud või juhtumas. Midagi on teisiti kui nüüd. (2019, T2)
- (44) Tahame teada, mis on naljakas tänapäeval, siin ja praegu, täna, kus kõik on lubatud, nalja eest ei panda vangi, aga huumoriajakirja toimetuses töötamine võib olla eluohtlik. (2015, T26)
- (45) Mis saab siis, kui miski, mis juhtus lapsepõlves, mõjutab sind kogu ülejäänud elu? Kui riigikorra muutumine keerab kogu senise elukorralduse pea peale?

Kui kaamoslik sügis laotub üle majade ja põldude? Kui surnud hakkavad kõndima elavate seas ja esemed vahetavad omatahtsi asukohta? (2019, V23)

- (46) Lavastus uurib mitmeid tulevikuga seotud küsimusi. Kui tehnoloogiline areng jätkub samas või veelgi kiiremas tempos, siis millisest maailmast me end peatselt leiame? Mida oleme me juurde saanud ja millest ilma jäänud? (2017, V7)

Selliste vormide kasutamise eesmärk on astuda lugejaga kontakti ning saada tema usaldus ja tähelepanu. Kontekstides, kus on kasutatud teatrile viitavat *meiet*, luuakse mitteformaalne ja sõbralik õhkkond, mis omakorda toob teatrit inimesele lähemale (näide 44). Teatrile ja lugejale viitav *meie* (näide 46) ning lugejale osutav *sina*-vorm (näited 44 ja 45) loovad tunde, nagu lugeja oleks samuti teksti kaasatud. Teisisõnu, lugeja positsioneerib end tekstist lähtuvalt. Selliste vormide kasutamine tekitab lugejas huvi teema vastu ning ta tunneb, et see tekst on talle suunatud ja et ta pole sellest suhtlusest eemale tõrjutud (Goddard 1998: 31).

Tutvustustes esines ka päris palju adjektiive ja kiitvaid sõnu, mida võib pidada üheks retooriliseks võtteks. Adjektiivide eesmärk on kirjeldada reklaamitava omadusi (Kasik 2000: 116). Enim võis näha adjektiive hinnangu tsitaatides, kus kasutati sõnu nagu *atraktiivne, kaasaegne, armas, moodne, tundlik, vaimukas, isikupärane, unistuslik, värske, füüsiline, isikuline, meeleline, kaasahaarav, raevukas, tahumatu, julge, esmaklassiline, unikaalne, eepiline, elujaatav, kirev, mitmetahuline, originaalne*. Tutvustavas tekstis leidsid autorite ja lavastajate kirjeldamiseks värvikaid adjektiive nagu *isikupärane, menukas, edukas, noor, viljakas, maailmakuulus*. Peale selle kasutati muid sõnu ja fraase, mis tunnustavad autorit või lavastajat ning tekitavad lugejas uudishimu: *maailma suurim komöödiograaf, kirjandusklassik, vaieldamatu tipp, hinnatud, pole vaja pikalt tutvustada, superstaariks tõusnud, suur saksa geenius*. Sarnaselt autoritele ja lavastajatele kasutati positiivseid sõnu algmaterjali kiitmiseks: *tänapäeva näitekirjanduse tipp-teos, üks tuntuimatest teostest, maailmaklassika kullafonidi kuuluv, läbimurdenäidend, üks originaalsemaid näitemänge*. Selliste sõnade kasutamine

julgustab lugejat mõtlema sellele, milline privileeg oleks sellist lavastust näha, mis omakorda aitab saavutada veenmise eesmärki.

Eeltoodule lisaks kasutatakse tekstides veel kõne- ja lausekujundeid nagu kordus, võrdlus, isikustamine, huumor, lausekatkestus ja retoorilised küsimused. Eriti leidus neid Tartu Uue Teatri tutvustustes, kuid veidi esines neid ka Vanemuise omades. Kõige rohkem on neid võtteid kasutatud temaatika kategoorias, aga peale selle leidus neid ka süžee, tausta ja praktilise teabe all. Näited 47, 48 ja 49 pärinevad Tartu Uue Teatri lavastuste „Lumeilm“, „Keskea rõõmud“ ja „Hans ja Grete...“ tutvustustest ning näide 50 Vanemuise „Paplid tuuled“ tutvustusest.

(47) Valge paber on nagu lumi, mida võib vormida milleks iganes ja millele kirjutada, mida tahes.

Mida tõi endaga talv, kui olid veel laps?

Ootasid lund nii kaua... ja siis viimaks ta tuli.

Aga kust? (2016, T20)

(48) Lavastus on valminud koostöös Jumalaga ning näitlejad ei pruugi teada, mis nad teevad või anda endale aru, kus nad on. (2013, T43)

(49) Saame sõbraks pimedusega, mis lapsi mõnikord hirmutab. (2012, T45)

(50) On vanadekodu terrass.

On august.

On 1959. (2013, V55)

Näites 47 esinevad võrdlus *valge paber on nagu lumi*, retoorilised küsimused *mida tõi endaga talv, kui olid veel laps?* ja *aga kust?* ning ka lausekatkestus, mida väljendatakse kolme punktiga. Huumorit leiab näitest 48, kus on absurdset väidetud, et lavastus on valminud koostöös Jumalaga. Selle puhul on selge, et on tehtud nalja. Näites 49 on aga kasutatud isikustamist: kui mitteinimlikule omadusele, nagu seda on pimedus, on antud elusa omadused – pimedusega saab olla sõber ja ta saab hirmutada. Kordused aga loovad rütmi ja seda on saavutatud näites 50, kui lauset on alustatud igalt realt sõnaga *on*.

Kõne- ja lausekujundid teevad teksti köitvaks ja kaasahaaravaks ning suurendavad selle kunstilist mõju. Nende tarvitamine on isegi loogiline, sest tutvustuste näol on tegemist kunstiliselt vaba ja loomingulise vormiga. Kõne- ja lausekujundite kaudu mõistab publik öeldut paremini ning nii tekib ka huvi lavastuse vastu. Näiteks küsimuste esitamine on hea viis, kuidas panna lugejat mõtlema mingisugusele teemale, sest lugedes hakkab ta alateadlikult nendele vastama ja kui ise ei oska vastata, siis ehk pakub lavastus vastuse või vähemalt aitab suunata mõtteprotsessi.

Lavastuste tutvustustes leidus ka intertekstuaalsust. Intertekstuaalsuse mõiste viitab viisile, kuidas üks tekst saab teisele osutada või sellele tugineda. See on kasulik võte, mida kasutada, sest viidatud algtekstiga on loodud sõnum, mida teine tekst saab seejärel üle võtta ja edasi arendada. Nii ei pea teine tekst palju vaeva nägema, sest originaaltekst on jätnud jälje, mida saab enda kasuks tööle panna. (Goddard 1998: 69) Hea näide sellest, kuidas pöörata kellegi sõnad enda kasuks, on tsitaadid arvustustest (vt alapeatükki „Hinnang“). Positiivsete hinnangute kasutamine aitab kaasa veenmisele ja paneb uskuma, et lavastus on menukas. Peale hinnangute esines ka teistsugust intertekstuaalsust. Näide 51 pärineb Tartu Uue Teatri tutvustusest „1987“ ja näide 52 Vanemuise tutvustusest „Laul õnnest“.

(51) Ilmarahu
teine maailmarahu
suur isamaarahu
talverahu
pärilusrahu
sajaaastane rahu
vahesõda
rahu
Paul-Eerik Rummo
*
Ükskord me võidame niikuinii!
Heinz Valk (2015, T30)

- (52) MARIA: Istutab Hannes ikka veel lillesid ja rohtusid nagu enne?
 LEENA: Alati! Tal on nüüd nii palju kõiksugu töid käsil, et – siin ta hõõveldab, siin teeb sepist, siin joonistab ... Mina ei tea, mis teda loomakest taga ajab, et ta kusagil ei püsi, aga üks alatine toimetus on tal. Kõige imelikum on lilledega. Neid istutab ta igale poole, kuhu vähegi saab.
 MARIA: Noh, kui Miili juba siin on, küll ta siis jätab kõik muu kõrvale ja –
 LEENA: Saab näha, mis ta siis teeb.
 (Oskar Luts, „Laul õnnest”) (2020, V4)

Näites 51 esineb intertekstuaalsust kahel korral: tutvustuses on kasutatud nii Paul-Eerik Rummo luuletust kui ka Heinz Valgu kuulsat 1988. aastal öeldud lauset „Ükskord me võidame niikuinii!“, millest on saanud omaette lööklause ning mis seostub taasiseseisvumise ja laulva revolutsiooniga. Tekstid seostuvad lavastuse temaga, mis käsitleb aastat 1987. Näites 52 on tsiteeritud Oskar Lutsu näidendit „Laul õnnest“, mis on samuti igati asjakohane, sest lavastus ise põhinebki sellel. Intertekstuaalsust esines tekstides ka veidi implitsiitsemal moel, nagu Vanemuise „Kalevipoja“ ja Tartu Uue Teatri „Baskini ehk nalja põhivormide“ tutvustustes (näited 53 ja 53).

- (53) Mis valu ja rahutus on selles võimsas kangelases, kes alatasa käib isa haua nõu küsimas? Mis ajab ühe mehe maailma äärt otsima? On temas midagi ürg-eestlaslikku, äratuntavat, meile kõigile omast – oleme ehk tõesti kõik Kalevite järeltulijad? (2018, V29)
- (54) Mario Pulver / mpulver.offline.ee: Läksin siis teatrisse, nii suur häda oli käes. Aga seal, lubage naerda – Baskin! Võtsin kohe topelt! Tartu Uus Teater, tähendab, pakub kvaliteetset meelelahutust, estraadi, kui tohib. Kas on naljakas? Kõhklusi pole, kahtlusi samuti mitte. Huumor, seltsimehed, esmaklassiline, sobib suurepäraselt argileivakõrvaseks. Baskin on, ütleme, ainulaadne, eks ole, unikaalne fenomen, temalaadset enam ei tule /.../ (2015, T26)

Implitsiitsemalt võib tekst tugineda ka üldlevinud tõekspidamistele, probleemidele, ideedele või väidetele, mis on lugejatele teada (Bazerman 2004: 87). Näites 57 tuginevad esitatud küsimused arusaamale, et Kalevipoeg on eestlaste ürgne kangelane ning see teos on eestlaste jaoks eriline, sest see seostub rahvusliku identiteediga. Tekst võib olla implitsiitne ka siis, kui on kasutatud äratuntavat keelelist stiili, sõnastusi jne. Iga tekst, kus selliseid keeli ja keelevorme kasutatakse, kutsub esile teatud sotsiaalseid maailmu – tavaliselt selleks, et tuvastada tekst selle maailma osana. (Bazerman 2004: 87) Näites 54 on kasutatud keelendeid ja lausemoodusviise, mille põhjal saab öelda, et tekst seostub huumori ja Baskiniga ehk laiemalt ka lavastuse temaatikaga. Ühelt poolt toimib intertekstuaalsus kõige paremini siis, kui lugeja saab viitest aru, kuid kui ei saa, siis pole sellest midagi, sest kui reklaam on mõistatuslik, on see iseenesest ka kasulik – see suurendab uudishimu. Kui tekstist räägitakse, on eesmärk saavutatud. (Goddard 1998: 69–70)

Tutvustusi analüüsisides keskendusin retoorilistele võtetele, mis olid iseloomulikud lavastuste tutvustustele. Analüüsisin neid, mis tulid selgemalt esile. Võtete kasutamise eesmärk on veenda lugejat lavastust vaatama ning mõjuda kunstilise tervikuna.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli Tartu Uue Teatri ja Vanemuise lavastuste tutvustuste analüüsi kaudu välja selgitada, milline oli vaatlusaluste tekstide struktuur ja keelekasutus. Sellest tulenevalt otsisin vastuseid järgmistele küsimustele: kuidas lavastuste tutvustused valmivad, mis osadest vaatlusalused tutvustused koosnevad ja kuidas on need keeleliselt vormistatud, millised erinevused ja sarnasused on Vanemuise ja Tartu Uue Teatri lavastuste tutvustuste struktuuris ning millised on peamised retoorilised võtted, mis tutvustustes esinevad? Töö materjal koosnes 132 lavastuse tutvustusest, mida analüüsisin žanrianalüüsi raamistikus. Lisaks tegin intervjuud Marie Kliimani, Ivar Põllu ja Anu Tontsiga.

Tartu Uues Teatris kirjutab lavastuste tutvustusi tavaliselt lavastaja, mistõttu on tekstidel varieeruvad autorid. Lavastuse kirjeldus valmib kõigepealt Kultuurkapitali jaoks ning selle põhjal kirjutataksegi hiljem ka lavastuse tutvustus. Vanemuises kirjutavad lavastuste tutvustusi eraldi dramaturgid: seega on tekstidel kindlad autorid. Vanemuises alustatakse lavastuse tutvustuse kirjutamist alustekstist. Samuti tutvutakse selle retseptsiooniga maailmas ja vesteldakse lavastajaga, et mõista tema lähenemisnurka. Kuna lavastust tutvustava teksti kirjutamise ajal lavastus ise valmis ei ole, aga piletid on vaja müüki panna, siis võib juhtuda, et esietenduse ajaks on vaja tekst ümber teha. Seda on juhtunud nii Tartu Uuel Teatril kui ka Vanemuisel. Samuti tõdesid mõlema teatri esindajad, et alateadlikult püütakse kindlasti tabada stiili, mis võiks kõita potentsiaalse vaataja tähelepanu.

Žanrianalüüsist selgus, et lavastuste tutvustused koosnevad seitsmest käigust: temaatika, kontekst, süžee, praktiline teave, teave lavastaja kohta, tunnustus ja hinnang. Temaatika käik, mis koosneb teema, žanri ja probleemi sammust, annab väga üldiselt aimu sellest, millega lavastus tegeleb või mida autor tahab lavastusega öelda. Konteksti käik, kuhu kuuluvad tausta ja autori tutvustuse sammud, loob ülevaate lavastuse või loo konteksti kohta. Süžee käiku kuulub teave tegelaste, aja, sündmuste ja koha kohta. Praktilise teabe alla liigitub info selle kohta, mis on konkreetselt suunatud publikule, nt mida täpsemalt oodata või millega peaks vaataja arvestama. Teave lavastaja kohta jagunes kaheks

sammuks: varasemad tööd ja iseloomustus. Selle käigu alla läheb teave lavastajast ja tema taustast. Tunnustuse käiku kuuluvad sammud, mis seostuvad varasemate tööde, kõnealuse lavastuse ja algmaterjaliga, ning selle eesmärk on anda infot pälvitud auhindade või muude saavutuste kohta. Hinnangu käik jagunes viieks: hinnang lavastusele, lavastajale, näitlejatele, teatrile ja autorile. Käigu eesmärk on hinnata ja soovitada lavastust ning kirjeldada emotsioone, mis seda vaadates tekkisid. Tutvustavad tekstid on keeleliselt üsna eklektilised: üht kindlat läbivat stiili on keeruline määratleda. Verbide ajavorm võis olla nii olevik kui ka lihtminevik. Ainult tunnustuse käigus kasutati kas liht- või täisminevikku. Kui süžee käigule oli omane isikuline tegumood, siis praktilise teabe käigus esitati infot umbisikulisena. Samuti esines tekstides predikatiivlauseid.

Eelkirjeldatud struktuur on iseloomulik lavastuse tutvustusele kui žanrile, kuid mõningad sarnasused ja erinevused tulid esile ka teatrite vahel. Vanemuise tutvustustes ei esinenud tunnustuse sammu, mis on seotud varasemate töödega, ning hinnangu samme, mis olid seotud lavastaja, teatri ja autoriga. Mõlemal teatril oli tutvustustustes palju temaatika ja konteksti käiku ning vähe esines teavet lavastaja kohta. Suurim kontrast tekkis süžee ja hinnangu käigu vahel: Vanemuisel oli palju süžee käiku, kuid vähe hinnangu käiku, Tartu Uuel Teatril oli vastupidi. Erinevused teatrite vahel tulenevad kirjutamisprotsessist ja teatri eripäradest.

Peamised retoorilised võtted, mis lavastuste tutvustustes esinesid, olid ellips, kordus, võrdlus, isikustamine, huumor, lausekatkestus, retoorilised küsimused, *sina*- ja *meie*-vorm ning adjektiivid ja kiitvad sõnad. Samuti esines tutvustustes intertekstuaalsust. Retooriliste võtete eesmärk on tekitada huvi lavastuse vastu ja veenda tutvustuse lugejat ostma piletit.

Seega võib öelda, et lavastuse tutvustus on tekst, mille eesmärk on pakkuda teavet, kuid oluline on ka veenmisfunktsioon. Tutvustust mõjutab see, milline näeb välja nende kirjutamise protsess, kuid ka see, milline on teatri olemus. See tingib ka erinevused käikudes ja sammudes. Kui struktuur on mõjutatud teatri tavadest, siis tekstides

kasutatavad retoorilised võtted on universaalsemat laadi. Tutvustus ei ole staatiline, sest tekste võidakse täiendada ja parandada, nt tsitaatidega arvustustest.

Teemat saaks edasi käsitleda näiteks multimodaalse analüüsi raamistikus. Uurida saab seda, kuidas eri modaalsused teatri veebilehel tervikuna mõjuvad ja kuidas suhestub selle kõigega lavastuse tutvustus. Samuti saaks teha kasutajauuringuid, et välja selgitada, millised tekstid võiksid potentsiaalset publikut kõige rohkem kõnetada. Multimodaalsust analüüsides oleks võimalik teha näiteks pilgujälgimiskatset ehk vaadata, kuidas inimese pilk liigub ja mida veebilehel haarab.

Kirjandus

Bazerman, Charles 2004. Intertextuality: How Texts Rely on Other Texts. – What Writing Does and How It Does It: An Introduction to Analyzing Texts and Textual Practices. Eds. Charles Bazerman, Paul Prior. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 83–96.

Bateman, John A. 2008. Multimodality and Genre: A Foundation for the Systematic Analysis of Multimodal Documents. London: Palgrave Macmillan.

Bawarshi, Anis S., Mary Jo Reiff 2010. Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy. West Lafayette: Parlor Press, WAC Clearinghouse.

Besana jt = Besana, Angela, Anna Maria Bagnasco, Annamaria Esposito, Alessia Calzolari 2018. It's a Matter of Attention: The Marketing of Theatres in the Age of Social Media. – International Journal of Arts Management 20 (3), 20–37.

Bhatia, Vijay K. 2005. Generic Patterns in Promotional Discourse. – Persuasion Across Genres: A Linguistic Approach. Eds. Helena Halmari, Tuija Virtanen. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 213–225.

Chandler, Daniel 1997. An Introduction to Genre Theory; http://www.aber.ac.uk/media/Documents/intgenre/chandler_genre_theory.pdf. Vaadatud 21.05.2021.

Ciceo, A. 2012. Exploring Audience Behavior in Theater Land. In Proceedings of FIKUSZ '12 Symposium for Young Researchers. Budapest: Óbuda University, 29–36.

Cigánková, Tereza 2015. Multimodal Analysis of British Theatre Websites. – Fachkommunikation im Wandel / The Changing Landscape of Professional Discourse. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 117–126.

Danesi, Marcel 2015. Advertising Discourse. – The International Encyclopedia of Language and Social Interaction. Eds. Karen Tracy, Cornelia Ilie, Todd Sandel. Oxford:

John Wiley & Sons; <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118611463.wbielsi137>. Vaadatud 19.05.2021.

Davenport, Thomas H., John C. Beck 2001. The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business. Boston: Harvard Business School Press.

ETA 2019 = Eesti Teatri Agentuur koduleht; https://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/numPerformancesAndVisitors. Vaadatud 22.05.2021.

EKK 2020 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2020. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, EKSA; <http://www.eki.ee/books/ekkr20/ekkr20.pdf>. Vaadatud 23.05.2021.

Firmin, Michael W. 2008. Structured Interview. – The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Ed. Lisa M. Given. California: SAGE Publications, 837–838.

Gea-Valor, Maria-Lluïsa 2005. Advertising Books: A Linguistic Analysis of Blurbs. – Iberica, 10, 41–62.

Gea-Valor, Maria-Lluïsa, M. I. Ros 2009. On The Dynamic Nature of Genre: A Diachronic Study of Blurbs. Eds K. Hyland & G. Diani. – Academic Evaluation: Review Genres in University Settings. Basingstoke: Palgrave, MacMillan, 199–216.

Goddard, Angela 1998. The Language of Advertising: Written texts. London: Routledge.

Hiippala, Tuomo 2014. Multimodal Genre Analysis. – Interactions, Images and Texts: A Reader in Multimodality. Eds. Carmen Daniela Maier, Sigrid Norris. Berlin: De Gruyter Mouton.

Hyland, Ken 2002. Genre: Language, Context, and Literacy. – Annual Review of Applied Linguistics, 22, 113–135.

Hyon, Sunny 2018. Introducing Genre and English for Specific Purposes. London, New York: Routledge.

Johns, Ann M. 1997. Text, Role and Context: Developing Academic Literacies. Cambridge: Cambridge University Press.

Kasik, Reet 2000. Reklaamikeel tekstiliigina. – Eesti keele allkeeled. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Toim. Tiit Hennoste Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 111–127.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kolb, Bonita M. 2005. Kultuuriturundus. Tartu: Atlex.

Laks, Tiiu 2007. Kuidas etendus maja müüa? – Eesti Päevaleht; <https://epl.delfi.ee/kultuur/kuidas-etendus-maha-muua?id=51100264>. Vaadatud 05.04.2020.

Maimik, Katrin 2012. Hasartmäng nimega kultuuriturundus – Teatrielu 2012. Toim Hedi-Liis Toome, Liina Unt. Tallinn: Eesti Teatriliit, 57–69.

Paltridge, Brian, Sue Starfield 2013. The Handbook of English for Specific Purposes. Chichester: John Wiley & Sons.

Reinsalu, Riina 2019. Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus. Doktoritöö. Tartu Ülikool.

Rusňáková, Veronika 2018. Multimodal Analysis of European Theatres' Websites: Polyphony of Modes. – Ostrava Journal of English Philology, vol. 10, No 2, 71–85.

Ryzhkova, Natalia V. 2010. Social Media Marketing in Performing Art Centers. Thesis. Rochester Institute of Technology.

Solin, Anna 2011. Genre. – Discursive Pragmatics (Handbook of Pragmatics Highlights 8). Eds. Jan Zienkowski, Jan-Ola Östman, Jef Verschueren. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 120–134.

Swales, John M. 1990. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press.

Swales, John M. 2004. Research Genres: Explorations and Applications. Cambridge: Cambridge University Press.

Šmidt, Merily 2020. Eestikeelsete teadusartiklite annotatsioonide struktuurianalüüs. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Tammeorg, Marili 2019. Reklaamifunktsiooni avaldumine kasutusjuhendis kui žanris. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Tardy, Christine M. 2013. Genre Analysis. – Bloomsbury Companion to Discourse Analysis. Eds. Ken Hyland, Brian Paltridge. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury, 54–68.

Turney, Lyn 2008. Virtual Interview. – The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Eds. Lisa M. Given. California: SAGE Publications, 924–925.

Turrini jt = Turrini, Alex, Isabella Soscia, Andrea Maulini 2014. Web Communication Can Help Theatres Attract and Keep Younger Audiences. – International Journal of Cultural Policy 18(4), 474–485.

TUT = Tartu Uue Teatri koduleht; <https://www.uusteater.ee/>. Vaadatud 22.05.2021.

Tragel, Ilona, Külli Habicht 2021. Erakorralise aja sildikeel. – Oma Keel 1, 56–67.

Virtanen, Tuija, Helena Halmari 2005. Persuasion Across Genres. Emerging Perspectives. – Persuasion Across Genres: A Linguistic Approach. Eds. Helena Halmari, Tuija Virtanen. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 3–24.

Önder, Neslihan 2013. Generic Structure and Promotional Elements in Best-selling Online Book Blurbs: A Cross-cultural Study. – Iberica 25, 171–194.

Summary

A Genre Analysis of Tartu New Theatre's and Vanemuise's Play Synopses

The aim of this master's thesis is to find out the structure and language use of the addressed texts through genre analysis based on the play synopses of Tartu New Theatre and Vanemuine and to make generalisations about play synopsis as a genre. Using genre analysis as a theoretical basis gives a chance to understand how a certain group of texts are similar to each other and which choices are made when coming up with the texts. In order to achieve the aim of the study, answers were looked to the following questions.

- How are the play synopses made?
- What parts do the addressed synopses consist of and how are they linguistically formed?
- Which are the main rhetorical devices that differ in the play synopses?
- What differences and similarities appear in the structure of the play synopses of Vanemuine and Tartu New Theater?

The thesis consists of 132 play synopses out of which 72 are by Tartu New Theatre and 60 are by Vanemuine. The analysis is based on the genre analysis method that was created by John Swales and was further developed by Sunny Hyon, which means that the texts in the thesis were encoded into moves and steps, i.e. into rhetorical units that ensure a certain purpose of communication. Then linguistic characteristics of the moves were analysed. And lastly, interviews with Marie Kliiman and Ivar Põllu from Tartu New Theatre and Anu Tonts from Vanemuise were conducted.

At Tartu New Theatre the play synopses are usually written by the director, which is why the texts have different authors. The descriptions of plays are first made for the Cultural Endowment of Estonia and the play synopses are later written based on the descriptions. At Vanemuine the synopses are written by dramaturges, which means that the texts have fixed authors. They start the process of composing play synopses by educating themselves in source texts. They also familiarise themselves with the worldwide reception of the source texts and have a conversation with the director to understand their point of view.

Because the tickets must go on sale before the plays are ready, the play synopses have to be written beforehand as well, which sometimes leads to having to change the already live texts before the first run. It has happened to both theatres. The representatives of both theatres also said that they subconsciously use the style that would attract potential visitors' attention.

The results of the genre analysis show that the synopses consist of seven steps: theme, context, plot, practical information, information about the director, recognition and evaluation. The theme consists of topic, genre and problem and gives an understanding of what the play wants to achieve and what the director wants to say to the public. The context that consists of background and author's introduction gives an overview of the context of the play or the story. The plot consists of information about the characters, time, events and location in the story. The concrete information which is directed at the audience (i.e. what is to be expected or what the visitor should take into account) is the basis for the practical information. The information about the director is divided into two parts: previous work and a characterisation which summarises the information about the directors and their backgrounds. Recognition consists of previous works, present plays and source material. Its purpose is to give information about their received awards or other achievements. The rating consists of five parts: rating to the play, to the director, to the actors, to the theater and to the author. Its purpose is to rate and recommend the play and to describe the emotions that came with the play. The synopses are linguistically quite eclectic, meaning that one specific style is hard to determine. The verbs are either in the present or the past simple tense. Only for recognition the past simple and the past perfect were used. Using personal voice was inherent to the plot, but the practical information was presented in impersonal voice. The texts also included predicate sentences.

The described structure is characteristic to play synopsis as a genre, but there were also some differences between the theatres. The synopses of Vanemuine did not contain recognition which was connected to the author's previous work, and evaluation, which was connected to the director, theatre and author. Both theatre's synopses had many theme and context moves. The biggest difference between the theatres was in the plot and evaluation moves: Vanemuine had a lot of plot moves, but little evaluation moves and

Tartu New Theatre had many evaluation moves, but little plot moves. Both texts had little information about the director. The contrast between the theatres result from their differences in the writing process and the essence of the theatres.

The main rhetorical devices in the play synopses were ellipse, repetition, comparison, personalisation, humour, sentence breaking, rhetorical questions, *you* and *we* form, adjectives, favorable words. The synopses also included intertextuality. The purpose of rhetorical devices is to provoke interest in the play and to persuade the reader to buy the ticket.

Therefore, a play synopsis can be defined as a text, which has the goal of offering knowledge, but also the persuading function plays an important role. The synopsis is influenced by the writing process and the nature of the theatres, which determines the differences in the moves and steps. If the structure is influenced by the practices of the theatres, then the rhetorical ways used in texts are more universal. The synopsis is not static, because texts can be changed and improved, for example quotes from reviews can be added.

Lisa 1. Korpuses esinenud lavastuste tutvustuse pealkirjad koos koodi ja aastaga

Vanemuise lavastused

V1 Kaalud (2020)	
V2 Pangarööv (2020)	V26 Rännakud. Maarjamaa laululud (2017)
V3 Tere, Kallis! (2019)	V27 Medeia (2018)
V4 Laul õnnest (2020)	V28 Faust (2018)
V5 Julm mõrvar Hasse Karlsson paljastab tõe naise kohta, kes külmus surnuks raudteesillal (2019)	V29 Kalevipoeg (2018)
V6 Teineteiseta (2017)	V30 Mees, kes teadis ussisõnu (2018)
V7 Beatrice (2017)	V31 Härra Biedermann ja tulesüütajad (2018)
V8 Mitte midagi (2020)	V32 Põlenud mägi (2016)
V9 Head inimesed (2020)	V33 Perekond Linden (2016)
V10 Marvini tütre (2020)	V34 Suluseis (2016)
V11 Niskamäe naised (2021)	V35 Laineid murdes (2017)
V12 Terror (2021)	V36 Hedda Gabler (2017)
V13 Inspektor tuleb (2021)	V37 Vaim masinas. G. F. Parrot (2017)
V14 Armuke (2019)	V38 Roosi nimi (2017)
V15 W (2019)	V39 Head tüdrukud lähevad taevasse (2015)
V16 Faehlmann (2019)	V40 Üritus (2015)
V17 33 variatsiooni (2018)	V41 Üks mees, kaks bossi (2015)
V18 Elamise reeglid (2018)	V42 Pildilt kukkujad (2015)
V19 Midagi tõelist (2018)	V43 Arkaadia (2016)
V20 Persona (2019)	V44 Öörändurid (2016)
V21 Naiste kool (2019)	V45 Ilus on noorelt... (2016)
V22 Pikk päevatee kaob öösse (2019)	V46 Othello (2016)
V23 Kirvetüü (2019)	V47 Julie ja tähed (2016)
V24 Kaukaasia kriidiring (2019)	V48 Minu veetlev Tartu (2014)
V25 AK-47 (2017)	

V49 Meie oma tõde, meie oma õigus (2015)
V50 go neo und romantix (2015)
V51 Madisoni maakonna sillad (2014)
V52 Kajakas (2014)
V53 Hea põhjatuule vastu (2013)
V54 Minu järel, seltsimees! (2013)

V55 Paplid tuules (2013)
V56 Musta pori näkku (2012)
V57 Ulmlejad (2021)
V58 1984 (2021)
V59 Peer Gynt (2020)
V60 Estoplast (2014)

Tartu Uue Teatri lavatused

T1 Lävi (2019)
T2 Fantoomvalu (2019)
T3 Ooperisümbioos: Lendav hollandlane (2019)
T4 Emajõe ööbikud (2019)
T5 100 M More (2019)
T6 Mobiilsed definitsioonid (2019)
T7 Puumees (2019)
T8 Hingede öö (2018)
T9 Unusta/Unista (2018)
T10 Vahevald (2018)
T11 Kremli ööbikud (2018)
T12 12 vihas (2018)
T13 Sajand armastuskirju (2018)
T14 Emmanuelle'i jälgedes (2018)
T15 Silver Sepa auto(ri)lavastus (2017)
T16 BB ilmub öösel (2017)
T17 Tahe (2017)
T18 Sümfoonia ühele (2017)
T19 Praktiline Eesti ajalugu (2017)
T20 Lumeilm (2016)
T21 Vägi (2016)

T22 Eluaeg (2016)
T23 #DIGITALHATSGAME (2016)
T24 Koon (2016)
T25 Evaldi tekk (2016)
T26 Baskin ehk nalja põhivormid (2015)
T27 Odysseia (2015)
T28 kokku • kukkumise • hetk (2015)
T29 Põletatud väljade hurmaa (2015)
T30 1987 (2015)
T31 Viimne voor (2015)
T32 Illusioonid (2014)
T33 Mõtteaines (2014)
T34 Liha luudel (2014)
T35 Selgroogupidikoos (2014)
T36 Mikiveri tagi (2014)
T37 Tõde ei anta kellelegi andeks (2014)
T38 Heleaines (2014)
T39 Siil udus (2014)
T40 Zebra (2014)
T41 Pure mind (2013)
T42 Äralennuväli (2013)
T43 Keskea rõõmud (2013)

T44 Autori surm (2013)	T59 IDentiteet (2009)
T45 Hans ja Grete... (2012)	T60 Viimased korraldused neile, keda ma olen kunagi armastanud (2009)
T46 Naised valitsevad maailma ehk opus geographicum (2012)	T61 Elud (2009)
T47 Rudolf Allaberdi testament (2012)	T62 Endspiel (2008)
T48 Vanemuise biitlid (2012)	T63 Vene rännumehe ülestähendused (2008)
T49 Projekt elu (2012)	T64 Sadama võim (2008)
T50 Raudmees ehk Odysseuse eksirännakud (2011)	T65 Ilusad inimesed (2019)
T51 Rein Pakk otsib naist! (2011)	T66 Anne lahkub Annelinnast (2020)
T52 Edu (2011)	T67 Ümarlaud (2020)
T53 Sisaliku tee (2010)	T68 Mängu ilu (2020)
T54 Pärimi Jaagu unenägu (2010)	T69 Video: Täielik šokk! Sündmuskohal kaos, tuvid minestuses (2021)
T55 Peeter Volkonski viimane suudlus (2010)	T70 Serafima + Bogdan (2021)
T56 Ird. K. (2010)	T71 Kõigi piirangute lõpp (2021)
T57 Kapten Cooki keetmine (2010)	T72 Tüdruk või tiiger (2016)
T58 Suur maalritöö (2009)	

Lisa 2. Tartu Uue Teatri lavastuse „Lumeilm“ tutvustus koos visuaaliga³

LUMEILM
Fantaasia lumest ja lapsepõlve talvedest.

Tutvustus ↓

Liitu klubiga siin

Laval
KÄRT JOHANSON
KATRIN PÄRN
EVELYN REEMANN või ANNE RUDANOVSKI
(Paberimuseum)
SIIM ANGERPIKK

Lavastaja
SIIM ANGERPIKK

Kunstnik
ANNE RUDANOVSKI
(Paberimuseum)

Kostüümikunstnik
EPP PEEDUMÄE

Valguskunstnikud
TAAVI TOOM
ja KARL MARKEN

Esietendus
8. detsember 2016 Tartu Uues Teatris

Lisainfo
Lavastus valmis Tartu Uue Teatri ja Paberimuseumi koostöös.
Lavastus oli nomineeritud 2017. aastal Eesti Teatriliidu Salme Reegi nimelisele preemiale.
Lavastus on sobilik vaatajatele alates 4. eluaastast.
Etendus kestab 1h.

Fantaasia lumest ja lapsepõlve talvedest.

Valge paber on nagu lumi, mida võib vormida milleks iganes ja millele kirjutada, mida tahes.
Mida tõi endaga talv, kui olid veel lapsed?
Ootasid lund nii kava... ja siis viimaks ta tuli.
Aga kust?
Võib-olla lumeeide patjadest, võib-olla lumeveskist
või hoopis külmade õhumassidega saabunud jääkristallide mängust?

Lavastus, mille inspiratsiooniks on mälestused lapsepõlve lumeilmadest, muinasjutud, talvelaulud, ja paberi lõputud võimalused.

Artiklid, arvustused, intervjuud →

fotod: Gabriela Liivamägi

Lumeilm / Tartu Uus Teater x Paberimuseum
from Tartu Uus Teater

LUMEILM

00:20

vimeo

³ Kuvatõmmis Tartu Uue Teatri kodulehelt (2021)

Lisa 3. Vanemuise lavastuse „Pangarööv“ tutvustus koos visuaaliga⁴

Pangarööv

KOMÖÖDIA / SUURES MAJAS / KESTUS: 02:50 / JÄRGMINE ETENDUS 03.09 - 19.00

Originaalpealkiri "The Comedy about a Bank Robbery"

1958. aasta suvi. Minneapolis linnapanga seili on hoiule usaldatud hindamatu teemant. Vanglast põgenenud kurjategijal on kinnisidee see oma opaka paarimehe ning triketerist tüdruksõbra abil sisse vehkida. Valeidentiteetidest, armastuskolmnurkadest ja salajastest ülesannetest kurbsevas maailmas ei saa usaldada mitte kedagi. Linnas, kus kõik on kelmid, on lahendamata vaid üks suur ja oluline küsimus: kes saab kalliskivi endale?

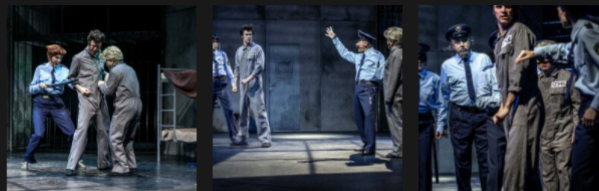
Näidend oli 2017. aastal Suurbritannias Laurence Olivier' nimelise parima uue komöödia auhinna nominent ning sai 2018. aastal parima komöödia auhinna Prantsusmaal.

Esiendus 3. septembril 2020 Vanemuise suures majas

KAVA

AUTORID HENRY LEWIS, JONATHAN SAYER, HENRY SHIELDS
TOLKIJA MARTIN ALGUS
LAVASTAJA AIN MÄEOTS
STENOGRAAF JAANUS LAAGRIKÜLL
KOSTÜÜMIKUNSTNIK GERLY TINN
VALGUSKUNSTNIK PRIIDU ADLAS
LAVATRIKKIDE KONSULTANT ENAR TARMO
LIIKUMISJUHT MARIKA AIDLA
MUUSIKALINE KUJUNDAJA ELE SONN
LAVASTAJA ASSISTENT ANU TONTS
OSADES JAANUS TEPOMEES, KARL ROBERT SAAREMÄE, LENA BARBARA LUHSE, AIVAR TOMMINGAS,
JÜRI LUMISTE, MERLE JÄÄGER, RAGNE PEKAREV, KAROL KUNTSEL, VEIKO PORKANEN, KARL KRISTJAN
PUUSEPP, JÜRGEN GANSEN KURDSSAARE TEATER

FOTOD

FOTOD: HEIKKI LEIS

ARTIKLID

Kevadei koroonalõksu jäänud "Pangarööv" jõuab esietenduseni (kultuur.err.ee, 03.09.2020)

Ain Mäeots: „Pangarööv“ nõuab näitlejalt tsirkuseartisti osavust – sin on olnud verd ja pisaraid (Õhtuleht, 12.03.2020)

Danzumehe arvustus: Pangarööv (danzumees.blogspot.com, 12.10.2020)

INTERVJUUD

Kuula intervjuud Ain Mäeotsaga "Vanemuise veerandis" (Kuku raadio, 12.03.2020)

▶ 0:00 / 9:26

⁴ Kuvatõmmis Vanemuise kodulehelt (2021)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Kivi,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **„Tartu Uue Teatri ja Vanemuise lavastuste tutvustuste žanrianalüüs“**, mille juhendaja on Riina Reinsalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helen Kivi

25.05.2021